

НАУКА БЕЗ КОРДОНІВ
МІЖНАРОДНІ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

*V Міжнародна науково-практична
інтернет-конференція*

**«НАУКА У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ»**

Тези доповідей

Частина 2

30 березня 2018 р.

Дніпро
2018

УДК 0.82

ББК 94.3

Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів: V Міжнародна науково-практична інтернет-конференція: тези доповідей, Дніпро, 30 березня 2018 р. – Ч. 2. – Дніпро: НБК, 2018 – 80 с.

У збірнику містяться матеріали, подані на V міжнародну науково-практичну інтернет-конференцію «Наука у контексті сучасних глобалізаційних процесів». Для науковців, аспірантів, здобувачів, викладачів та студентів вітчизняних та зарубіжних вищих навчальних закладів та науково-дослідних установ.

Оргкомітет інтернет-конференції не несе відповідальності за матеріали опубліковані в збірнику. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані учасниками. Всі матеріали надані в авторській редакції та виражають персональну позицію учасника конференції. Повну відповідальність за достовірну інформацію несуть учасники, їх наукові керівники та рецензенти.

Всі права захищені. При будь-якому використанні матеріалів конференції посилання на джерела є обов'язковим.

ЗМІСТ

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

Віцінгловська І. П. Особливості громадянського суспільства в Україні.....	5
Воробей А. М., Галицький О. В. Нотаріальне діловодство: особливості документування та документообігу.....	10

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Булах І. І., Шиманська О. В. Управлінський аспект інноваційного розвитку соціально-економічних систем.....	15
Голодонує О. М., Мільчева В. В. Стратегія диверсифікації виноробного виробництва з метою створення інноваційного продукту зі вторинної сировини.....	20
Наумова М. А. Основні принципи міжнародних стандартів в області статистики праці.....	25
Ребедюк Н. О. Методи мотивації персоналу на сучасних підприємствах.....	31
Сарбаш Л. Д., Турчин С. С. Сутність і необхідність аналізу фінансового стану підприємства.....	37

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Анастасова Н. М. Соціально-емоційний розвиток дітей дошкільного віку з важкими порушеннями артикуляційного апарату: аналіз програмових документів.....	45
Артюх Л. В. Важливість підбору задач з математики для учнів професійно-технічних навчальних закладів будівельного профілю....	50

Булаєвська Т. М. Формування громадянської компетентності дітей молодшого шкільного віку засобами народного мистецтва (із досвіду практичної роботи).....	54
Гончарук В. В., Гончарук В. А. Формування екологічної культури майбутніх учителів: психологічний аспект.....	57
Загородня О. В. Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами образотворчого мистецтва: із досвіду роботи (на прикладі центру розвитку дитини «Бджілка», м. Вінниця)	63
Моравська М. Р. Особливості методики формування фонетичної компетенції англійської мови в середній ланці.....	66
Подудало Т. П. Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання молодших школярів з порушеннями мовлення: до постановки питання.....	73
Фокша О. М. Педагогічний вимір феномена «Фасилітаційна компетентність освітянина».....	77

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

ОСОБЛИВОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ

Віцінгловська І. П.,

студентка юридичного факультету

Чернівецький національний

університет імені Юрія Федьковича

м. Чернівці, Україна

В умовах сьогодення дослідження соціальних процесів та проблем співжиття людей неможливе без аналізу поняття громадянського суспільства. Останні кардинальні перетворення, що відбуваються в Україні потребують переосмислення даного терміну, умов та закономірностей його формування і розвитку, структури, особливостей становлення у різних культурно-історичних умовах.

Варто звернути увагу і на те, що громадянське суспільство надто складна і гнучка система, щоб мати універсальну структуру. Метою розвитку такого суспільства є сама людина, а не копіювання стереотипів розвинених країн. Проте при пошуку й реалізації основних засад громадянського суспільства необхідно враховувати національну специфіку та розкривати потенціал власної системи управління та розробляти стратегічний процес, що допоможе поєднати зусилля різних рівнів управління і самоуправління. Тому в концепції громадянського суспільства певної країни має розкриватися ступінь зрілості даного суспільства, його потенційні можливості, здатність до реформаторських перетворень та власна стратегія розвитку.

Зрозуміло, що особливим етапом розвитку людства, держави і права є становлення та розвиток громадянського суспільства. Суспільство

яка окрема структурна організація держави існувало давно, проте воно не було громадянським. Важливим на сьогодні є з'ясувати, яке саме суспільство ми можемо називати громадянським, процес становлення його структурних елементів. Усвідомити, що громадянське суспільство виникає у процесі відокремлення від держави соціальних структур, виокремлення держави як відносно самостійної сфери суспільного життя і, водночас, виведення з державного відання ряду суспільних відносин.

Засади громадськості формувалися на українських землях у період історичного розвитку. Структурні елементи громадянського суспільства є концентрованим вираженням різних параметрів суспільного життя.

Як слушно зауважує О. Бабінова, прагнення українського народу до свободи та демократії, до вільного життя та вільного волевиявлення – основа його ментальності. Історія свідчить, що як тільки державна влада починає обмежувати свободу українців, тиснути на демократію, припиняла частково або повністю взаємодіяти з громадськістю, позбавляла народ можливості вільно висловлювати свої думки – одразу починаються масові народні незадоволення та суспільна криза в державі, яка часто переростала в повстання та визвольну боротьбу за незалежність [1, с. 185].

В Україні протягом століть тривав процес формування сфери громадського життя, що був пов'язаний із поширенням ідеології визвольного руху, втіленням у життя сподівань на здобуття українським народом незалежності, вирішенням національного питання шляхом демократизації суспільства. Вітчизняна політико-правова думка обґрунтовувала ідеї свободи особи, рівності людей, пріоритету загальнолюдських цінностей, непорушності закону, безпеки особистості, тобто основоположні принципи правової держави і громадянського суспільства. У суспільній свідомості поступово формувалося уявлення,

що держава не завжди є надійним гарантом прав та інтересів окремої особи і суспільства загалом. Змусити державу бути таким гарантом може лише соціальна сила, яка здатна урівноважити силу держави і на яку остання буде зважати. Такою силою є громадянське суспільство, якому держава повинна бути підпорядкована [2, с. 36].

Наприкінці 90-х років минулого століття головною проблемою розвитку України вважалась побудова громадянського суспільства та правової держави з такою системою державної влади, яка б водночас поєднувала ознаки демократизму та ефективності. В ідеалі це мала б бути держава, здатна протистояти як зовнішнім, так і внутрішнім загрозам, і при цьому зберігати свій нерозривний зв'язок із громадянами. Проблеми держави сприймалися насамперед через різноманітні моделі щодо організації та функціонування державної влади, вибір оптимальної системи державного устрою, форми правління, підвищення дієвості як окремих гілок державної влади, так і інституціональної системи публічної влади в цілому.

Суспільство ж прагнуло перетворення на ефективний інструмент досягнення суспільно значущих цілей, реалізації потреб і цінностей. Стало зрозумілим, що всі спроби побудувати демократію «зверху» є марними. Прогрес суспільства, його розвиток в Україні можливий при досягненні рівноправності у взаємодії між державою та громадянським суспільством [3, с. 26].

Прогрес суспільного розвитку в Україні стане можливим за умови використання здобутків громадянського суспільства. Світовий досвід переконливо свідчить, що налагодження відносин органів публічної влади та інститутів громадянського суспільства створює необхідні умови для наближення влади до населення.

Розглядаючи особливості розвитку громадянського суспільства в Україні, потрібно враховувати вплив західних та східних культур та

особливості власного історичного досвіду. Це означає, що суспільство, яке перебуває у стані трансформації, має формувати власну модель громадянських відносин, громадянського суспільства в цілому, відповідно до власних традицій, цінностей, культурних стереотипів. Такий підхід дає можливість не допустити буквального повторення класичної західної європейської моделі а також збудувати власне громадянське суспільство з урахуванням місцевих традиційних умов, соціокультурних традицій країни дещо інакше, ніж на заході та сході.

Серйозною перешкодою на шляху формування громадянського суспільства є бюрократія. У ході тривалого історичного розвитку вона перетворилася в могутнє соціальне утворення, що функціонує не тільки як внутрішньодержавна, але і суспільна структура, що заміняє собою дійсні утворення економічного і соціального порядку.

Найбільш негативною установкою масової свідомості громадян України є правовий нігілізм, який руйнує правові принципи демократичної свідомості і відповідно гальмує процес розбудови громадянського суспільства. Тому боротьба з ним має бути цілеспрямованою і мати системний характер.

Таким чином, основними шляхами побудови громадянського суспільства в Україні є: розширення масової бази влади; підвищення політичної культури населення; створення нових можливостей участі громадян в управлінні державними і суспільними справами; активізація процесу роздержавлення усіх сфер суспільного життя, формування справжніх інститутів громадянського суспільства як ринкового, так і неринкового характеру, розвиток усіх форм громадянського самоврядування і самодіяльності; піднесення рівня соціальної свідомості, подолання явищ соціальної пасивності; подальше реформування політичної системи, дослідження політико-правових аспектів взаємодії органів державної влади й інститутів громадянського суспільства і

втілення їхніх результатів у практику державотворення; установлення закономірностей формування громадянського суспільства з обліком культурно-історичних і соціально-економічних особливостей розвитку українського суспільства; підвищення авторитету громадських організацій серед громадян, забезпечення інформованості суспільства; підвищення рівня довіри до органів державної влади в Україні [4, с. 25].

В Україні є всі підстави для формування громадянського суспільства, шляхом проведення економічних, політичних, правових реформ, які, передусім, спрямовані на демократизацію громадянського життя, лібералізацію економіки, захист прав і свобод людини і громадянина, становлення правової демократичної держави.

Розбудова громадянського суспільства, демократизація всіх сфер суспільного життя – стратегічна мета нашої держави, що набуває особливого значення на шляху просування України у європейський та світовий простір, наближення до європейських стандартів демократії.

Література:

1. Бельська, Т. В. Історико-правовий генезис відносин влади та громадянського суспільства на українських землях [Текст] / Т. В. Бельська // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2010. – №2. – С. 185-189.
2. Тимошенко, В. Формування ідей та елементів громадянського суспільства в Україні: ретроспективний аналіз [Текст] / В. Тимошенко // Право України. – 2014. – №4. – С. 36-44.
3. Медведчук, В. Громадянське суспільство як фундаментальна основа демократичного розвитку України [Текст] / В. Медведчук // Право України. – 2014. – №4. – С. 26-35.

4. Пильгун, Н. В. Основи становлення громадянського суспільства в Україні [Текст] / Н. В. Пильгун, Є. В. Бородін, І. О. Присяжнюк // Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки. – 2013. – №61. – С. 21-27.

НОТАРІАЛЬНЕ ДІЛОВОДСТВО: ОСОБЛИВОСТІ ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА ДОКУМЕНТООБІГУ

Воробей А. М.,

студентка навчально-наукового інституту неперервної освіти

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Галицький О. В.,

викладач кафедри інновацій та інформаційної діяльності в освіті

Національний педагогічний університет

імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Сучасне українське суспільство перебуває в умовах постійних реформ: правових, соціальних, освітніх та ін. Безумовно, питання своєчасності, необхідності та якості здійснюваних реформ завжди були і залишаються дискусійними. Проте, безсумнівним залишається той факт, що разом із реформованими державними інститутами чи окремими галузями змінюються й інші процеси, що спрямовані на забезпечення їхнього функціонування. Так відбувається і з нотаріальним діловодством, яке є важливим чинником реформування нотаріату загалом. Цей процес потребує наукового аналізу низки проблем, серед яких значне місце

займають питання документального забезпечення нотаріальної діяльності у сучасних умовах. Від того, яким є нотаріальне діловодство буде сьогодні, залежатиме думка та висновки майбутніх поколінь. Стрімкий розвиток суспільства та сучасних технологій потребує певного переосмислення існуючих правил документообігу.

Нотаріальне діловодство є широким поняттям, що охоплює коло питань, пов'язаних із веденням документування управлінської діяльності установ нотаріату України, прийманням, розглядом і реєстрацією кореспонденції, складанням номенклатури та формуванням справ, а також постачанням, зберіганням та обліком спеціальних бланків нотаріальних документів тощо.

Проблемні питання щодо організації та ведення нотаріального діловодства в Україні досліджували такі вітчизняні науковці, як: А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков, В. М. Марченко, Г. І. Ожегова, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, К. І. Чижмарь та інші. Не зважаючи на проведені доробки з окреслених питань, нажаль мало уваги приділялося саме питанню поняття та структури нотаріального діловодства.

Базовим об'єктом дослідження нотаріального діловодства є основна (галузева) або нотаріальна документація, яка накопичується у діяльності нотаріальних контор як державних, так і приватних нотаріусів. Документація нотаріальної контори – це загальна сукупність усіх її службових документів. Під службовими документами прийнято розуміти такі документи, що складаються в установі, містять обов'язкові реквізити та були у ній зареєстровані [1].

Організація роботи зі службовими документами включає в себе:

- організування документообігу;
- формування справ;
- зберігання службових документів та користування ними у поточній діяльності установи.

Серед усієї сукупності накопичених нотаріальною конторою документів власне до нотаріальних відносять такі, що утворюються внаслідок вчинення нотаріальних дій, а також ті, на підставі яких ці дії були вчинені. Вивчення особливостей організації роботи з нотаріальними документами, підвищення шляхів раціоналізації роботи з ними є запорукою оптимізації документаційного забезпечення нотаріального процесу та ключовим завданням нотаріального діловодства.

Рух службових документів в установі від дати їхнього створення чи одержання до дати завершення виконання або надсилання – є документообігом.

До загальних вимог документообігу державної нотаріальної контори (приватного нотаріуса), відноситься питання щодо техніки складання (виготовлення) документів.

Нотаріальне діловодство регулюється Законом України “Про нотаріат” [2] та Правилами ведення нотаріального діловодства. Наказом Міністерства юстиції від 22 грудня 2010 року № 3253/5 для вдосконалення ведення діловодства затверджені нові Правила ведення нотаріального діловодства, які діють з 01 січня 2011 року [3].

Законодавством України встановлені однакові вимоги щодо ведення діловодства як у державних нотаріальних конторах та державних нотаріальних архівах, так і приватними нотаріусами і за невиконання цього обов'язку до нотаріуса застосовуються санкції передбачені законодавством.

На законодавчому рівні закріплюється те, що включає в себе нотаріальне діловодство, але разом з тим не надається законодавчого визначення даного поняття. Серед, проаналізованих, визначень на особливу увагу заслуговує визначення, надане С. Я. Фурсою, яке звучить так: «Нотаріальне діловодство – це сукупність робіт щодо

документування діяльності нотаріальних органів і осіб, які вчиняють нотаріальні дії, та здійснення документообігу» [4].

Хоча нотаріальне діловодство є самостійним інститутом нотаріального процесу та невід'ємною складовою нотаріальної процедури, разом із тим нотаріальне діловодство відноситься до загальнодержавної системи документації, оскільки вона охоплює всі види систем документації, що виникають та взаємодіють у державі в цілому. Тому нотаріус повинен дотримуватися не лише законодавства, що безпосередньо регулює організацію та ведення нотаріального діловодства, а й дотримуватися вимог стандартів загального діловодства.

Існують питання недосконалості регламентації документування діяльності нотаріальних контор. Проблеми нормативно-методичного регулювання діяльності нотаріальних контор, документування вчинення нотаріальних дій та організації роботи з нотаріальними документами стають особливо актуальними.

Навіть вибірково розглянувши проблематику сучасного стану нотаріату в Україні, можна зробити висновок, що нотаріальна практика потребує в подальшому значних реформ, а саме: реформи вжиття заходів щодо зменшення кількості підзаконних нормативно-правових актів, що регулюють питання діловодства, архівної справи, ведення реєстрів нотаріальних дій та їхньої узгодженості між собою; реформ з визначення критеріїв для оптимального забезпечення населення нотаріальними послугами тощо.

Для цього всім науковцям, нотаріусам-практикам, державним службовцям, які визначають політику в галузі нотаріату, потрібно сісти за стіл перемовин і виробити єдину для всіх концепцію подальшого розвитку нотаріату, скласти план дій і переходити до його реалізації.

Література:

1. Єрух А. М. Діловодство в органах нотаріату – організація та ведення. Практичний коментар до порядку ведення та заповнення Реєстрів для реєстрації нотаріальних дій. Учинення виконавчих написів нотаріусом – порядок та особливості. Зразки документів / А. М. Єрух, Ю. М. Козьяков. – Х. : ФОП Колісник А. А., 2010. – 272 с.
2. Закон України «Про нотаріат» від 02 вересня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – №39. – Ст. 383.
3. Наказ Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил ведення нотаріального діловодства» від 22 грудня 2010 № 3253/5 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 98. – Ст. 164. – регулювання
4. Фурса С. Я. Нотаріат в Україні. Теорія і практика: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / С. Я. Фурса, Є. І. Фурса. – К. : АСК, 2001. – 976 с.

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

Булах І. І.,

*викладач вищої кваліфікаційної категорії,
Відокремлений структурний підрозділ Агротехнічний коледж
Уманського національного університету садівництва,
м. Умань, Україна*

Шиманська О. В.,

*викладач вищої кваліфікаційної категорії,
Відокремлений структурний підрозділ Агротехнічний коледж
Уманського національного університету садівництва,
м. Умань, Україна*

Соціально-економічні системи, як відносно постійно функціонуючі формування, передбачають впровадження різних змін для оптимізації діяльності, для забезпечення розвитку підприємства. У час підвищених стандартів і вимог до якості продукції та послуг, безпечності й умов виробництва продукції, швидкого розвитку НТП та швидкого застарівання одержаних знань і навичок, управління розвитком підприємств є необхідною умовою їх конкурентоспроможного існування.

Упродовж тривалого часу учених-економістів цікавить дослідження питання розвитку соціально-економічних систем, вплив на їх результативний розвиток різних факторів, що діють із зовнішнього та внутрішнього середовища існування соціально-економічних систем. Видатні учені Р. Нельсон, та С. Уинтер у своїй праці «Еволюційна теорія

економічних змін» [5] досліджують вплив процесу проведення змін організації на розвиток соціально-економічної системи загалом. У роботах Дж. М. Кейнса [3] досліджується економічне зростання, як наслідок процесу розвитку і оновлення виробничої діяльності підприємства. Вітчизняні вчені О. Д. Гудзинський, С. М. Судомир, Н. М. Сіренко, Т. О. Гуренко присвятили багато праць дослідженню розвитку підприємства, розкриваючи концептуальні засади формування локальних функціональних систем управління: інноваційного розвитку, результативності, конкурентоспроможності [2].

Постіндустріальна економіка, що базується на знаннях, тобто перетворення знань на виробничу силу, впливає і на сільське господарство. Аграрні підприємства адаптувалися до нових правил гри. Неможливо уявити виробництво сільськогосподарської продукції без використання добрив, засобів захисту рослин та великого різновиду техніки, установок, що полегшують працю сільськогосподарських працівників. Тільки в Державний реєстр внесено 7110 сортів і гібридів рослин, дозволених для вирощування, з них 53% – української селекції. Саме розвиток техніки і технологій забезпечив спроможність отримувати високу врожайність сільськогосподарських культур. Повернення назад до «ручного обробітку» сільськогосподарських угідь вже неможливе, адже населення Землі за останні 100 років збільшилось майже в 4,4 рази. Тому забезпечити населення продуктами харчування без використання технічних і наукових досягнень в аграрному виробництві неможливо. На наш погляд, досить актуальним є дослідження інноваційного розвитку соціально-економічних систем в Україні.

Головним принципом процесу функціонування підприємств від планування виробництва, аналізу життєвих циклів виробництва, управління стратегіями розвитку підприємства тощо є, безумовно, розвиток організаційної структури, розвиток комерційної складової, та

розвиток потенціалу підприємства загалом. Саме розвиток, а не рух вперед по прямій, тобто перехід в якісно інший стан виробничої діяльності, що гарантує конкурентоспроможність, стійкість та адаптацію до динамічних змін навколишнього середовища, а, в кращому випадку, і здатність передбачати та випереджувати несприятливі умови виробничої діяльності. Коршунова О. Д. досліджує розвиток соціально-економічних систем, таких як процес формування, накопичення і використання стратегічних здатностей з метою забезпечення зовнішньої адаптації та внутрішньої інтеграції підприємства на ринках праці, капіталу й товарів відповідно до інтересів різних груп суб'єктів ринку [4]. Розділяючи дану точку зору, вважаємо, що здобуття і підтримання підприємством провідної позиції на ринку можливе за допомогою процесу формування та використання інноваційної діяльності у різноманітних формах її існування. Обстеження інновацій за європейською методологією CIS було запроваджено з метою моніторингу інноваційної діяльності в Європі, а також для кращого розуміння інноваційних процесів і аналізу впливу інновацій на економіку, включаючи конкурентоспроможність, зайнятість, економічне зростання та структуру торгівлі. Відповідно до третьої редакції Керівництва Осло, починаючи з обстеження CIS 2008, було введено нове вичерпне визначення інновацій, яке включає організаційні та маркетингові інновації. Саме цим видам інновацій було надано більшої ваги. При цьому, з метою збереження неперервності часових рядів, питання щодо витрат на інновації все ще обмежується витратами на продуктивні та процесові інновації. З метою узгодженості з даними попередніх обстежень, було зроблено розмежування між підприємствами з технологічними та нетехнологічними інноваціями, що пов'язані з інновацією продукту і процесу [1]. За результатами досліджень щодо інноваційної діяльності в Україні за період останніх 5-7 років 4,5% підприємств послуговувалися лише технологічними інноваціями (із

загальної кількості обстежених підприємств), 11,2% – лише організаційними та маркетинговими (нетехнологічними інноваціями). Рівень інноваційної активності підприємств усіх видів економічної діяльності, помітно зріс: частка інноваційних підприємств у сфері інформатизації зросла з 21,7% до 31,8%, у фінансовій діяльності – з 19,7% до 25,6%, інших послугах – з 16,0% до 19,9% [1].

Аналізуючи інноваційну діяльність найближчих минулих років, можна сказати, що більше третини своїх витрат на інноваційну діяльність підприємства вклали у придбання машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів і послуг. Підприємствами надається перевага інвестуванню внутрішніх науково-дослідних робіт, що втричі більше, аніж на витрати на зовнішні НДР. Однією з умов створення і впровадження інновацій є проведення досліджень і розробок на підприємстві або придбання їх результатів у сторонніх організацій. Отже, кожне десяте інноваційно-активне підприємство було задіяне у виконанні внутрішніх НДР, 5,0% – придбали їх результати у інших підприємств. Хоча витрати на інноваційну діяльність і збільшилися, починаючи з 2005 року, у неймовірних 200-300%, але слід зважати на девальвацію гривні протягом даного періоду, та на включення організаційних і маркетингових інновацій до інноваційної діяльності.

Із загальної кількості створених високих технологій в Україні лише близько 15% є принципово новими, а 85% – нові для України. 18% від загальної кількості створених високих технологій створено за державним контрактом, що вказує на позитивну тенденцію та зацікавленість держави у розвитку інноваційної діяльності в країні. На нашу думку, для досягнення ефективної виробничої діяльності соціально-економічним системам необхідно більш активно впроваджувати інноваційні технології та техніку в процесі виробництва й співпрацювати

на довготривалій основі з організаціями, які виконують наукові дослідження й розробки. Звісно, інноваційний розвиток держави та соціально-економічних систем зокрема – процес що потребує об'ємного фінансування протягом тривалого часу, а сільськогосподарська галузь тим паче. Останніми роками спостерігається тенденція до збільшення обсягів експорту сільськогосподарської продукції. Такий динамічний розвиток галузі надає позитивну характеристику, що підвищує ступінь заінтересованості кредиторів та інвесторів стосовно сільськогосподарської галузі.

В Україні протягом останніх років 24% інноваційно-активних підприємств співпрацювали з іншими підприємствами й організаціями (університетами, державними науково-дослідними інститутами тощо). Налагодження взаємозв'язків, обмін інформацією, обізнаність підприємців щодо досягнень в науковій сфері діяльності є важливими складовими інноваційного розвитку. І саме держава, використовуючи свої важелі керування, має стати тим «містком» посилення взаємозв'язків між підприємницьким сектором і сектором вищої освіти.

Література:

1. Державна служба статистики України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Гудзинський О. Д. Система менеджменту інституціональної трансформації економіки України (теоретико-методологічний аспект) : колективна монографія за загальною редакцією О. Д. Гудзинського. – К. : Агра Медіа Груп, 2012. – 771 с.
3. История экономических учений (современный этап) : учебник / под общ. ред. А. Г. Худокормова. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 720 с.
4. Коршунова Е. Д. Моделирование процесса адаптивного управления организационным развитием предприятия инвестиционно-промышленной

сферы Е. Д. Коршунова // Менеджмент в России и за рубежом. – 2004. – № 2. – С. 34-39.

5. Нельсон Р. Эволюционная теория экономических изменений / Р. Нельсон, С. Уинтер. – М. : Финстатинформ, 2000. – 474 с.

СТРАТЕГІЯ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ВИНОРОБНОГО ВИРОБНИЦТВА З МЕТОЮ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ ЗІ ВТОРИННОЇ СИРОВИНИ

Голодонюк О. М.,

старший викладач кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі

Одеська національна академія харчових технологій

м. Одеса, Україна

Мільчева В. В.,

здобувач кафедри маркетингу, підприємництва і торгівлі

Одеська національна академія харчових технологій

м. Одеса, Україна

Виноградарство – це апоріорі дуже важка та витратна справа, яка вимагає багато часу та зусиль. Тому, без лояльних державних програм підтримки досягти успіху виноградарству та виноробству як повноцінній галузі неможливо.

Виноробні підприємства усі зусилля покладають на те, щоб вижити, намагаються всіма можливими засобами зменшити собівартість продукції для зниження ціни та отримання додаткових конкурентних переваг. Але жоден із українських виробників не замислюється над можливістю переробки вторинної сировини виноробства (виноградних

гребенів, кісточок та вичавок), що дозволить забезпечити комплексну переробку сировини, зекономити кошти та розширити асортимент продукції, що пропонується споживачеві, створивши нову стратегічну зону господарювання.

Нажаль, через відсутність досвіду, багато виробників припускаються помилок при стратегічному плануванні та зазнають великих втрат, намагаючись реалізувати свою продукцію на ринку. Виходячи з цього, можна підвести підсумок, що правильно обрана маркетингова стратегія є запорукою успіху підприємства. Саме тому вибір оптимальної для компанії стратегії є важливим питанням в сучасних умовах розвитку країни.

Особливої значущості це питання набуває у виноробних підприємств України. Сьогоднішній стан ринку вина можна констатувати як важкий: виробництво скорочується, сировинна проблема залишається та поступово набуває ще більшої актуальності та нагальності, а відсутність належної державної фінансової підтримки виноградарства ставить під загрозу бізнес, який розвивався роками.

Тому, щоб вижити у цих тяжких умовах, великі підприємства або орієнтують виробництво на вже сформовані вподобання споживачів та створюють продукцію, яка стовідсотково буде мати попит, або ж, навпаки, диверсифікують портфель та впроваджують у виробництво інноваційні продукти, яких не вистачає на полицях магазинів.

ПрАТ «Одесавинпром» одне із найстаріших та провідних підприємств галузі із збереженими традиціями виноробства [1]. На протязі всієї історії існування, воно величезну увагу приділяє якості продукції, що виготовляється. Саме цей аспект знайшов відображення у місії підприємства: «Виробництво високоякісної продукції для задоволення потреб покупців».

Проведений аналіз товарного асортименту показав, що ПрАТ «Одесавинпром» спеціалізується на виробництві шампанського, тихих вин і коньяку, що налічує кілька десятків найменувань.

Проведений SWOT-аналіз дозволив не тільки виявити сильні та слабкі сторони підприємства, його можливості та загрози, але й сформулювати SO, WO, ST і WT – стратегічні рішення, найбільш перспективним з яких являється розширення асортименту продукції, що виготовляється з урахуванням пропаганди культури споживання та здорового образу життя.

Конкурентний аналіз галузі по М. Портеру допоміг визначити інтенсивність та вираженість конкурентних сил в галузі та встановити, що рівень конкуренції в досліджуваній галузі високий (86% від максимуму) [2].

Проаналізувавши можливість використання кожної з чотирьох стратегій відповідно до матриці І. Ансоффа «товар-ринок», виявилось, що для підприємства ймовірною є реалізація стратегії розвитку товару, але, беручи до уваги те, що ПрАТ «Одесавинпром» у 2014 році розширило лінійку натуральних авторських вин ТМ «Вина Гулієвих» двома новими продуктами, а саме білим сухим вином «Совіньон» та рожевим сухим вином «Трамінер», було вирішено, що ця стратегія є недоцільною у даний проміжок часу.

Також аналіз показав можливість впровадження стратегії диверсифікації, що дозволяє вийти підприємству на ринок з новим інноваційним продуктом. На відміну від існуючих, це буде сироп з високим вмістом біологічно активних сполук, отриманий в результаті переробки вторинної сировини виноробства, а саме виноградних гребенів. Він виробляється за сучасною технологією і не має аналогів в Україні.

«Зміцнювати здоров'я і віддаляти старість» – такою є мета представленого проекту!

Йдеться про створення продукту нового покоління, який значно підвищує якість життя людей в умовах несприятливої економічної і екологічної обстановки. Завдяки своїм корисним властивостям даний товар отримав назву – «Здоровіт», що в перекладі означає «здорове життя».

Представлений сироп має широкий спектр дії, працює на клітинному рівні і використовується для профілактики та лікування понад 60-ти захворювань.

Сироп «Здоровіт»:

- виводить з організму токсини, шлаки, зв'язує вільні радикали;
- підвищує імунітет (що особливо важливо під час епідемії простудних захворювань);
- покращує пам'ять і роботу серцево-судинної системи;
- володіє капіляро-зміцнюючим ефектом та захистом печінки;
- підвищує гемоглобін і покращує формулу крові;
- зміцнює ендокринну, бронхолегеневу, кістково-м'язову, лімфатичну і сечостатеву системи.

«Здоровіт» – сироп, призначений для створення оптимальних дієтологічних умов регулювання антиоксидантного балансу організму, підвищення імунітету, нормалізації кровотворення. Сприяє уповільненню процесів передчасного старіння та відновленню структури хромосом, пошкоджених іонізуючим випромінюванням.

Спосіб застосування: дорослим та дітям старше 14 років по 30 мл на день, дітям від 4 до 14 років – по 10 мл на день (можна додавати до невеликої кількості води, соків, компотів тощо). Термін споживання 2-3 тижні. За необхідності курс повторюють 2-3 рази на рік. Протипоказань не виявлено. Можлива індивідуальна непереносимість до продуктів переробки винограду.

Цей унікальний продукт виробляється виключно з натуральної сировини – гребенів винограду. У його складі немає консервантів, барвників і ГМО. За результатами опитування споживачів, було вирішено продавати «Здоровіт» в пляшці об'ємом 250 мл.

Враховуючи унікальні властивості товару, що пропонується та його соціальну значимість для оздоровлення людини, було вирішено при встановленні ціни керуватися стратегією «проникнення на ринок». Роздрібна ціна пляшки складе близько 48 грн.

Враховуючи специфіку виробництва та вжитку інноваційної продукції «Здоровіт», були рекомендовані наступні канали збуту: аптеки, поліклініки, лікарні, санаторії, пологові будинки, будинки відпочинку, школи, дитячі садки, різні посередницькі організації дистриб'юторів та дилерів.

Для стимулювання збуту сиропу «Здоровіт» передбачається провести комплекс наступних заходів: реклама на телебаченні, радіо, в журналах, а також буклети, білборди та реклама в інтернеті (просування сайту та банерна реклама).

Ціль рекламної компанії – проінформувати споживачів про новий товар та переконати придбати його. Склавши кошторис витрат на рекламну кампанію, отримали суму у розмірі 810,7 тис. грн.

Розрахувавши вплив «Проекту переробки вторинної сировини на продукти з високим вмістом біологічно активних сполук» на основні показники діяльності ПрАТ «Одесавинпром» отримали такі результати: запропонований проект позитивно вплине на фінансову діяльність ПрАТ «Одесавинпром». Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції збільшиться на 51446,3 тис. грн. (15,89%).

Витрати на 1 грн. чистої виручки від реалізації зменшаться на 4,72 коп. (4,77%). Рентабельність продукції складе 5,1%, що на 3,96 пункти більше ніж до проекту.

Отже, активна науково-дослідна й інноваційна діяльність науковців Одеської національної академії харчових технологій і підприємців дозволили одержати унікальний продукт, який на даний момент не має аналогів в Україні і зможе зайняти свою нішу на ринку. Це сироп «Здоровіт». А ефективне стратегічне маркетингове планування діяльності підприємства є гарантією його успішного впровадження та реалізації на ринку України.

Література:

1. Інвестиційний портал «Огляд ринку вина в Україні», [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://inventure.com.ua/analytics/investments/obzor_rynka_vina_ukrainy
2. Джоан Магретта. Ключевые идеи. Майкл Портер – М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2013. – С. 272. – ISBN 978-5-91657-758-7

ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В ОБЛАСТІ СТАТИСТИКИ ПРАЦІ

Наумова М. А.,

кандидат фізико-математичних наук, доцент,

доцент кафедри математики

і математичних методів в економіці

Донецький національний університет імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Ринок праці, як сегмент загальнонаціонального і як один з видів ресурсних ринків, досить сильно впливає на політичне та соціально-економічне життя країни. Процеси в трудовій сфері багато в чому

визначають структурні перетворення в економіці і, міцно трансформуючись у свідомості людей, є істотним і найважливішим фактором соціальної стабільності в суспільстві. Управління ринком праці передбачає наявність зворотного зв'язку, який полягає у відстеженні, аналізі та оцінюванні даних, що відображають стан цієї системи та її зовнішнього оточення. Постійна доступність актуальної інформації дає можливість оцінити поточний стан ринку праці, а аналіз зміни конкретних характеристик у часі дозволяє виявити тенденції розвитку системи. В сучасних умовах питання статистичного вивчення, аналізу та оцінювання всіх явищ і процесів на ринку праці, з урахуванням розвитку інформаційної бази регіональної статистики, є досить актуальними і затребуваними в контексті забезпечення обґрунтованості управлінських рішень всіх рівнів.

Зважаючи на те, що зараз Україна і світ знаходяться в складних умовах соціальної, політичної і економічної нестабільності і турбулентності, зростає потреба в інформаційному забезпеченні всіх стейкхолдерів матеріалами аналізу стану даного сегмента ринку. Похідною є потреба гармонізації національних підходів і міжнародних стандартів статистичного обліку, розвитку відповідного інструментарію для здійснення аналізу динаміки і оцінювання процесів функціонування ринку праці на всіх рівнях просторової економіки.

Проблеми ринку праці та вимірювання його стану є предметом досліджень як зарубіжних науковців А. Сміта, К. Маркса, Дж. Бетчермана, М. Якобсона, П. Капелли і Дж. Келлера, так і вітчизняних: Е. Лібанової [1], А. Колода [2], О. Грішньої [3], В. Петюха [4], Л. Шаульської [5], Л. Ільч [6], І. Марченко [7], В. Онікієнко та інших.

Статистика праці займає важливе місце в системі статистичних показників розвитку економіки, демографічних і соціальних процесів. Вона вивчає кількісні закономірності масових явищ і процесів в області

відтворення людського капіталу, трудових ресурсів і ефективності їх використання. Методологічною основою статистики праці є рекомендації Міжнародної організації праці (МОП, International Labour Organization), яка була створена в 1919р. В даний час членами МОП є 187 держав, в тому числі і Україна.

Основні положення в області статистики зайнятості, неповної зайнятості і безробіття були сформульовані на другій Міжнародній конференції статистиків праці (МКСП), що стало початком епохи міжнародних стандартів в області статистики праці. Ці стандарти є базою для розробки національних статистичних програм, методів збору даних, концепцій і визначень показників статистики праці для побудови національних класифікацій, а також для полегшення міжнародних зіставлень в різних областях статистики праці.

Основоположні принципи міжнародних стандартів в області статистики праці містяться в наступних резолюціях і методологічних посібниках МОП: резолюція щодо статистики економічно активного населення, зайнятості, безробіття та неповної зайнятості, прийнята на 13-й МКСП (1982р.); методологічні засади обліку в статистиці зайнятості і безробіття осіб, які тривалий час відсутні на роботі, схвалені 14-ю МКСП (1987р.); методологічні пояснення щодо впливу програм сприяння працевлаштуванню на вимірювання зайнятості і безробіття, схвалені 16-ю МКСП (1998р.); резолюція про вимірювання неповної і неадекватної зайнятості, яка прийнята на 16-ю МКСП (1998р.); рекомендації, що стосуються статистичного визначення неформальної зайнятості, схвалені 17-ю МКСП (2003р.); резолюція, що стосується поправки до пункту 5 резолюції про статистику економічно активного населення, зайнятості, безробіття та неповної зайнятості (13-а МКСП), яка прийнята на 18-й МКСП (2008р.); резолюція про статистику праці, зайнятість та недовикористання робочої сили, яка прийнята на 19-й МКСП (2013р.).

Принципова відмінність оновлених міжнародних стандартів в області статистики праці, прийнятих на 19-ій МКСП в 2013р., від базових стандартів, прийнятих на 13 МКСП в 1982р., полягає в тому, що концепція економічної активності населення замінена концепціями участі у трудовій діяльності та недовикористання робочої сили. Недовикористання робочої сили означає невідповідність між пропозицією робочої сили та попитом на неї, в результаті чого виникає потреба населення в робочих місцях.

Резолюцією про статистику праці, зайнятості та недовикористання робочої сили (19 МКСП) було наведено 17 ключових показників ринку праці, які рекомендується використовувати для моніторингу його стану та представлено такі нові поняття, рекомендації та концепції в галузі статистики праці:

1. Введено статистичне поняття «трудова діяльність», виділено п'ять форм трудової діяльності: трудова діяльність з виробництва товарів і послуг для власного кінцевого використання; зайнятість (трудова діяльність, яка виконується в обмін на оплату або прибуток); безоплатна робота стажерів або осіб, що проходять професійно-технічну підготовку (трудова діяльність, яка виконується безоплатно в інтересах інших осіб з метою придбання трудового досвіду або професійних навичок); трудова діяльність волонтерів (необов'язкова трудова діяльність, яка виконується безоплатно в інтересах інших осіб); інші види трудової діяльності.
2. Представлено новий концептуальний підхід до класифікації населення в залежності від статусу участі в контингенті зайнятого населення і основної трудової діяльності: за винагороду (оплату або прибуток, згідно з визначенням міжнародних статистичних стандартів про доходи від зайнятості) для використання іншими особами або господарськими одиницями (зайнятість); для кінцевого використання домогосподарствами

(виробництво для власного використання); без винагороди для використання іншими особами або господарськими одиницями.

3. Введено нові поняття «недовикористання робочої сили» і «потенційна робоча сила». Таким чином, ставиться за мету зібрати дані про більш широкі групи осіб з незадоволеною потребою в трудовій діяльності.

4. З метою створення достатньої інформаційної бази для різних користувачів статистики, надано рекомендації щодо структури, періодичності підготовки та надання статистичної інформації про участь в різних формах трудової діяльності, обсяги трудової діяльності, про зайнятість, безробіття і потенційну робочу силу, про стан на ринку праці окремих категорій населення. Рекомендовано набір показників для цілей відстеження результатів на ринку праці.

З метою моніторингу ситуації на ринку праці та ефективності здійснення політики зайнятості, а також з урахуванням національних обставин, статистичний набір даних, що зібрані, має включати окремі показники для оцінки зайнятості населення та рівня його участі в різних формах трудової діяльності. Для досягнення цієї мети використовують три основні групи показників, до яких відносять такі:

- показники, що характеризують загальну чисельність, наприклад, робочої сили і осіб, що не входять до складу робочої сили; чисельність зайнятих і безробітних; чисельність осіб з неповною зайнятістю з урахуванням тривалості робочого часу; чисельність потенційної робочої сили; чисельність осіб, зайнятих натуральним виробництвом продуктів харчування тощо;

- відносні показники, наприклад, дані про співвідношення чисельності зайнятих і населення в працездатному віці; частка робочої сили серед населення в працездатному віці; питома вага осіб, зайнятих натуральним виробництвом продуктів харчування, серед населення в працездатному віці тощо;

- показники недовикористання робочої сили, включаючи не менше двох з наступних показників, які дозволять відобразити характер недовикористання робочої сили в різних обставинах і в різних фазах економічного циклу.

Для повної і всебічної оцінки ринку праці та прогнозування його функціонування потрібна деталізація його ключових факторів і визначення системи показників, що засновані на даних статистики або експертних оцінках.

Література:

1. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист / Е. Лібанова, О. Палій. – К.: Основи, 2003. – 491 с.
2. Колот. А. М. Наука про працю – теоретико-методологічне оновлення / А. М. Колот // Україна: аспекти праці. – 2013. – № 1. – С. 45-49.
3. Грішнова О. А. Соціальна відповідальність у контексті подолання системної кризи в Україні / О. А. Грішнова // Демографія та соціальна економіка / Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – 2011. – № 1(15). – С. 39-46.
4. Петюх В. М. Ринок праці: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 1999. – 288 с.
5. Шаульська Л. В. Реалізація концепції гідної праці на основі забезпечення конкурентоспроможності активів людського капіталу / Л. В. Шаульська // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 28. – С. 278-283.
6. Ільч Л. М. Взаємодія ринків праці та освіти: сутність, характерні риси та модель функціонування / Л. М. Ільч // Економіка та держава. – 2017. – № 4. – С. 69-74.
7. Марченко І. С. Інфраструктурна підтримка розвитку ринку праці. Наукове повідомлення молодого вченого на засіданні Президії НАН

МЕТОДИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ НА СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Ребедюк Н. О.,

викладач циклової комісії економіки та менеджменту

Хмельницький політехнічний коледж

Національного університету "Львівська політехніка"

м. Хмельницький, Україна

Для успішного функціонування будь-якого підприємства необхідні ефективно працюючі і кваліфіковані кадри, грамотні і здатні керувати виробничим процесом управлінці. Сьогодні повна віддача працівників до високопродуктивної роботи стримується низьким рівнем оплати праці та неефективною організацією робочих місць. Саме тому, перед керівниками великих та малих фірм, підприємств стоїть гостра проблема створення єдиного науково обґрунтованого механізму, методів, способів мотивації праці персоналу. У сучасних умовах проблемою ефективного управління персоналом підприємств є недосконалість мотивації до роботи та недостатнє фінансування заходів, спрямованих на посилення мотивації працівників. Дієве і результативне мотивування в теперішній час більше орієнтоване на матеріальні та організаційні аспекти спонування, хоча соціально-психологічні аспекти мотивації, також створюють умови для досягнення високих результатів виробничо-господарської діяльності з мінімальними затратами.

Проблеми мотивації персоналу цікавили вчених протягом усієї історії економічної науки. Питаннями мотивації праці займалися закордонні і вітчизняні вчені, зокрема: А. Маслоу, Д. Мак-Грегор, П. Армстронг, Ф. Херцберг, Б. Моснер, Б. Снідерман, Бурмістров А. Н., Ільїн Е. П., Колот А. М., Никифорова Л. Х., Черкашина Д. та інші. Але, незважаючи на значну кількість публікацій та досліджень на цю тему, сьогодні й досі існує низка проблем стосовно ефективної мотивації працівників. У процесі історичного розвитку мотивація як економічна категорія пройшла два етапи: застосування політики «батога та пряника» й використання методів психології та фізіології. Однак, деякі питання щодо визначення основних мотиваторів персоналу сучасних українських підприємств потребують подальшого системного вивчення.

Поняття мотивації тісно пов'язано з проблемою керування персоналом. Нові економічні відносини висувають і нові вимоги до персоналу: добір, навчання, розташування кадрів, формування нової свідомості, менталітету і методів мотивації. Одне з основних завдань будь-якого менеджера полягає в тому, щоб повною мірою задіяти в роботі весь потенціал своїх співробітників. Правильна система мотивації робітників забезпечує підвищення продуктивності і прибутковості діяльності підприємства.

Мотивація – це процес спонукання людини або групи людей до досягнення цілей підприємства і включає в себе мотиви, інтереси, потреби, захоплення, мотиваційні установи або диспозиції, ідеали тощо [1]. У широкому розумінні мотивація іноді визначається як детермінація поведінки взагалі.

Мотивація праці персоналу, створення умов для його зацікавленості в результатах діяльності підприємства, розвиток соціального партнерства стають нагальними завданнями підприємства.

Система мотивації управлінського персоналу підприємства повинна відповідати таким принципам [3]:

- гнучкості, який означає, що система мотивації персоналу повинна мати здатність до оперативного реагування на зміну зовнішніх і внутрішніх умов функціонування;
- системності, який означає повне відображення індивідуального вкладу людини в досягнення кінцевих результатів підприємства через ланцюги «людина-посада-робота» і «особа-група-колектив»;
- відповідності, який полягає у встановленні такого рівня мотивації персоналу, який відповідає кількості, якості та вагомості затраченої праці;
- структурованості – характеризує поділ заробітної плати на частини, кожна з яких є відображенням особистого внеску працівника в досягнення поточних, кінцевих і віддалених результатів діяльності підприємства;
- відкритості системи мотивації персоналу, який означає її прозорість та інформаційну доступність для кожного працівника.

Співробітників слід стимулювати за проміжними досягненням, не чекаючи завершення всієї роботи, так як великі успіхи важкодосяжні і порівняно рідкісні. Тому позитивну мотивацію бажано підкріплювати через не надто великі інтервали часу. Важливо дати співробітникам відчуття себе впевнено, оскільки того вимагає внутрішня потреба в самоствердженні.

Основними методами мотивування персоналу в сучасних умовах є [2]:

- грошові виплати за виконання поставлених цілей (в сучасних умовах основним мотивуючим чинником працівників є бажання мати гарантовану заробітну плату);
- покарання (недопущення дій з боку працівника, які можуть принести шкоду фірмі);

- соціальна політика (наданням працівникам додаткових пільг, послуг і виплат соціального характеру);
- нематеріальні стимули (винагороди-вдячності, письмова подяка керівництва та навіть компліменти);
- професійне навчання (можливість розвитку особистісних якостей і отримання спеціальних знань, які відкривають широкі перспективи працівникові);
- кар'єрне зростання (у співробітника є стимул працювати старанно, виконувати свої обов'язки якісно та оперативно);
- зворотній зв'язок (забезпечується за допомогою внутрішньої пошти або внутрішнього сайту компанії).

Українській ментальності характерно прагнення до колективної праці. Сьогодні, коли через складну економічну ситуацію дуже важко встановити високу заробітну платню, особливу увагу треба приділити нематеріальному стимулюванню праці, складаючи гнучку систему пільг для робітників [5].

При складанні програми мотивації співробітників, слід комбінувати різноманітні методи заохочення. Внутрішню політику компанії необхідно корегувати у відповідності до побажань підлеглих, тільки таким чином можна досягти високого конкурентоспроможного рівня кадрової організації та здобути найцінніших професіоналів.

Також слід зазначити, що системи мотивації на зарубіжних підприємствах сформовані вже протягом багатьох років і є досить дієвими. Для українських компаній сьогодні можна запропонувати систему мотивації праці, яка зображена в таблиці 1 [4].

Складові моральної та матеріальної мотивації робітників

Мотивація праці	
Моральна	Матеріальна
Нагородження грамотами за високі досягнення	Підвищення заробітної плати, виплата премій
Оприлюднення рейтингів робітників за результатами роботи	Забезпечення лікування та профілактики за кошти підприємства
Занесення подяки до трудової книги робітника	Страхування робітника
Дошки пошани з фото робітників, які досягли високих результатів в роботі	Нарахування бонусів та надання пільг
Покращення умов праці	Участь в акціонерному капіталі підприємства

Ці напрями мотивації персоналу можуть застосовуватись виходячи із оцінки результатів діяльності працівників щомісячно, щоквартально або щорічно, а також можуть змінюватись в залежності від галузі діяльності підприємства, побажань керівників та працівників.

Для підвищення результатів діяльності підприємства необхідно заохочувати працівників сучасними методами мотивації персоналу [5]:

- формування чітких та прозорих критеріїв оцінки персоналу;
- аналіз реальних потреб працівників;
- створення диференційованої системи винагород;
- визнання заслуг підлеглих: персональна похвала, публічне визнання заслуг (на нараді, зборах), почесна грамота;
- надання «відгулів» за наднормову працю;
- поліпшення умов праці працівника;
- надання премії, цінних подарунків;
- надання (розширення) соціального пакету;
- надання можливості для кар'єрного зростання або переведення у більш престижний підрозділ;

– розширення повноваження працівників, надання можливості для участі у прийнятті рішень.

Проте завжди потрібно мати на увазі, що люди швидко до всього звикають, і всі бонуси починають здаватися звичними. Тому важливо завжди залишати щось про запас або постійно вигадувати нові форми для їх заохочення.

Отже, для того, щоб отримати максимальну віддачу від застосування методів мотивації та підвищити рівень продуктивності праці необхідно використовувати їх у комплексі. Це сприятиме тісному взаємозв'язку між ними, адже використання лише одного комплексу методів не дасть змогу стимулювати творчу активність персоналу на досягнення цілей підприємства.

Література:

1. Биканова О. Мотивація праці як важливий чинник забезпечення ефективного управління персоналом підприємства / О. Биканова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://conf-cv.at.a/forum/53-482-1>.
2. Іванов С. Л. Роль нематеріальних чинників мотивації праці у формуванні людського капіталу сучасного підприємства в Україні / С. Л. Іванов // Наукові праці НДФІ. – 2010. – № 5. – С. 34-38.
3. Клименко М. П. Мотивація управлінського персоналу в реалізації загальної стратегії підприємства / М. П. Клименко, О. О. Філатова // Сталий розвиток економіки. – 2011. – №5. – С. 81-85.
4. Різник В. В. Сучасні тенденції мотивації праці управлінського персоналу / В. В. Різник // Економічний вісник університету. – 2010. – №15/1. – С. 58-62
5. Співак В. В. Мотивація як засіб ефективного менеджменту персоналу підприємств / В. В. Співак // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 6, Т.2. – С. 178-181.

СУТНІСТЬ І НЕОБХІДНІСТЬ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Сарбаи Л. Д.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри менеджменту

Індустріальний інститут

Донецького національного технічного університету

м. Покровськ, Україна

Турчин С. С.,

студент факультету технології і організації виробництва

Індустріальний інститут

Донецького національного технічного університету

м. Покровськ, Україна

В умовах постійного загострення конкурентної боротьби значно зростає роль своєчасного та якісного аналізу фінансового стану підприємств, оцінки їхньої ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та пошуку шляхів підвищення і зміцнення фінансової стабільності, оздоровлення підприємств та виходу їх з кризового стану.

Аналіз останніх досліджень показав, що проблемі управління фінансовим станом підприємств та ефективності його оцінки присвячено багато публікацій, серед яких варто виділити праці таких науковців: Безбородової Т. В., Бунди О. М., Лісовської Г. О., Мосьондз О. Б., Перової О. М. Зазначеним авторам вдалось успішно виокремити напрями, поєднати та удосконалити методи аналізу фінансового стану підприємства.

Мета дослідження – визначити сутність і необхідність аналізу фінансового стану підприємства, дослідити фінансовий стан ТОВ «Агрозахист Донбас» та на цій основі визначити роль аналізу в управлінні підприємством.

Фінансовий стан підприємства – це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії усіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських чинників і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [1, с. 115].

Розглядаючи сутність аналізу фінансового стану, перш за все, необхідно навести різновиди самого поняття «фінансовий стан» і його визначення різними спеціалістами. Не зважаючи на його простоту та розповсюдженість, на перший погляд, однозначності тлумачень дотепер не спостерігається (табл. 1).

Таблиця 1

Визначення змісту поняття «фінансовий стан»

Автор	Зміст поняття
А. М. Поддєрьогін	Фінансовий стан – комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів [2, с. 282-283]
І. О. Бланк	Фінансовий стан – рівень збалансованості окремих елементів активів і пасивів підприємства, а також рівень ефективності їх використання [3, с. 476]

Г. В. Савицька	Фінансовий стан – спроможність фінансувати свою діяльність, тобто характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, фінансовими взаємовідносинами з іншими фізичними та юридичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю [4, с. 409]
М. Н. Крейніна	Фінансовий стан – показник економічної діяльності підприємства, що характеризує його ділову активність і надійність [5, с. 11]
Л. О. Коваленко	Фінансовий стан суб'єкта господарювання – характеристика його фінансової конкурентоспроможності, ефективність використання фінансових ресурсів і капіталу, виконання зобов'язань перед державою та іншими суб'єктами господарювання [6, с. 411]

Для аналізу нами використовувались дані фінансової звітності ТОВ «Агрозахист Донбас» за 2015-2017рр. Дослідження проведено коефіцієнтним методом.

У 2016 та 2017 роках у порівнянні з 2015 роком фінансово-господарська діяльність підприємства значно покращилася, про що свідчить наближення до оптимального значення показників більшості коефіцієнтів. Значення показників відображено у табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства

№	Показники	Оптимальне значення показника	Фактичне значення показника				
			2015	2016	2017	відхилення (+/-)	
						2016 до 2015	2017 до 2016
1	2	5	6	7	8	9	10
1	Коефіцієнт рентабельності активів	> 0 Збільшення	0,025	0,062	0,066	0,037	0,004

2	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	> 0 Збільшення (~ 0,13-0,24)	0,052	0,120	0,126	0,068	0,006
3	Коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу	> 0 Збільшення (~ 0,12-0,18)	0,030	0,070	0,090	0,040	0,020
4	Коефіцієнт рентабельності діяльності	> 0 Збільшення	0,047	0,095	0,075	0,048	-0,020
5	Коефіцієнт зносу основних засобів	Зменшення	0,380	0,380	0,400	0,000	0,020
6	Коефіцієнт оборотності активів	Збільшення	0,540	0,660	0,940	0,120	0,280
7	Коефіцієнт фінансової стійкості підприємства	Збільшення	0,870	0,950	1,220	0,080	0,270
8	Коефіцієнт покриття	> 1 Збільшення	1,730	1,630	2,140	-0,100	0,510
9	Коефіцієнт загальної ліквідності	Збільшення	1,730	1,630	2,140	-0,100	0,510
10	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2 – 0,35	0,016	0,045	0,018	0,029	-0,027

Ефективність використання активів характеризує коефіцієнт рентабельності активів. Зменшення цього показника може свідчити про затримання темпів економічного зростання та розвитку підприємства. По ТОВ «Агрозахист Донбас» за 2015 рік коефіцієнт рентабельності активів дорівнював 0,025, у 2016 році його значення склало 0,062, тобто на одну гривню вартості активів припадало 6,2 коп. чистого прибутку. За 2017 рік його значення склало 0,066, тобто на одну гривню вартості активів припадало 6,6 коп. чистого прибутку, тобто відбулося зростання до попереднього року на 0,4 копійки.

Рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство, характеризує коефіцієнт рентабельності власного капіталу. Він є одним з основних показників інвестиційної привабливості підприємства, тому що його рівень показує верхню межу дивідендних виплат. По підприємству за 2016 рік в порівнянні з 2015 роком даний показник збільшився на 0,068 пункту та склав 0,12, а за 2017 рік в порівнянні з попереднім роком показник збільшився на 0,006 пункту та склав 0,126, що дуже близько до оптимального рівня (0,13-0,24).

Ступінь рентабельності активів підприємства характеризує коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу. По ТОВ «Агрозахист Донбас» даний коефіцієнт має тенденцію до збільшення. Так, за 2015 рік він склав 0,030, за 2016 рік коефіцієнт зріс і склав 0,07, а за 2017 рік також коефіцієнт збільшився і склав 0,09, але він менше оптимального значення показника (0,12-0,18).

Наявність можливостей підприємства до відтворення та розширення виробництва показує коефіцієнт рентабельності діяльності. Він також характеризує прибутковість діяльності підприємства. По підприємству у 2016 році у порівнянні з 2015 роком значення показника збільшилося та склало 0,095, тобто з 1 грн. реалізованої продукції підприємство отримало 9,5 коп. чистого прибутку. У 2017 році значення показника в порівнянні з попереднім роком зменшилося та склало 0,075, тобто з 1 грн. реалізованої продукції підприємство отримало 7,5 коп. чистого прибутку. Зменшення цього показника свідчить про зниження ефективності господарської діяльності підприємства.

Чим менший коефіцієнт зносу (або більший коефіцієнт придатності), тим кращий технічний стан, в якому знаходяться основні фонди. Значення показника коефіцієнта зносу основних засобів склало за 2015-2016 роки 0,38, за 2017 рік – 0,4 та вказує на задовільний технічний стан основних засобів.

Ефективність використання підприємством наявних ресурсів (незалежно від джерел їх залучення) характеризує коефіцієнт оборотності активів. По ТОВ «Агрозахист Донбас» за всі роки, що аналізуються, значення коефіцієнту збільшилося, що свідчить про підвищення ефективності використання наявних активів.

Перевищення власних коштів над позиковими вказує на те, що підприємство має достатній рівень фінансової стійкості і є відносно незалежним від зовнішніх фінансових джерел. Частина власного капіталу в загальній сумі фінансових ресурсів повинна бути не менше 50%. Нормативне значення цього коефіцієнта повинно бути не меншим 1. За всі періоди, які аналізуються, значення показника фінансової стійкості по підприємству мало тенденцію до збільшення та за 2017 рік склало 1,22. Питома вага власного капіталу в загальній сумі фінансових активів підприємства зростає з 46,5% за 2015 рік до 55,0% за 2017 рік, тобто ТОВ «Агрозахист Донбас» поступово покращує свою фінансову незалежність і має достатній рівень стійкості.

Здібність до швидкого погашення своїх короткострокових зобов'язань характеризує коефіцієнт покриття. За 2016 рік в порівнянні з 2015 роком коефіцієнт зменшився на 0,1 пункту, а за 2017 рік збільшився на 0,51 пункту та за всі роки відповідає оптимальному рівню (>1), тобто підприємство має можливість швидко погасити свої короткострокові зобов'язання.

Достатність оборотних засобів для погашення поточних зобов'язань протягом року характеризує коефіцієнт загальної ліквідності. Значення коефіцієнта станом на 31.12.2016 зменшилося в порівнянні з 01.01.2016. Так, на 1 тис. грн. зобов'язань підприємства на кінець 2016 року покривається 1,63 тис. грн. оборотних активів. За 2017 рік ситуація покращилася, а саме значення коефіцієнта станом на 31.12.2017

збільшилося на 0,51 тис. грн. Так, на 1 тис. грн. зобов'язань підприємства на кінець 2017 року покривається 2,14 тис. грн. оборотних активів.

Визначити частку короткострокових зобов'язань, що підприємство може погасити найближчим часом (не чекаючи оплати дебіторської заборгованості й реалізації інших активів), дозволяє коефіцієнт абсолютної ліквідності. По ТОВ «Агрозахист Донбас» за всі періоди показник коефіцієнту нижче оптимального значення (20-35%). Так, станом на 01.01.2016 підприємство в поточний момент могло погасити 1,6% короткострокових зобов'язань. На кінець 2016 року платоспроможність дещо підвищилася: підприємство могло погасити 4,5% короткострокових зобов'язань, а станом на 31.12.2017 платоспроможність знизилася: товариство могло погасити 1,8% короткострокових зобов'язань і це значно нижче теоретично достатнього рівня.

Таким чином, з проведеного аналізу встановлено, що показники фінансово-господарської діяльності ТОВ «Агрозахист Донбас» у 2017 році в порівнянні з 2016 та 2015 роками майже всі покращилися, тобто існує тенденція до економічного зростання. Аналіз коефіцієнтів ліквідності свідчить про недостатню ефективність використання грошових коштів підприємства, але вона має тенденцію до збільшення, що є позитивним для даного підприємства. Також підприємство характеризується достатнім рівнем стійкості. Підприємство не сильно залежить від інвесторів і кредиторів, що характеризується більшою часткою власних коштів в обігу.

Грунтуючись на результатах проведеного дослідження, для подальшого підвищення ефективності господарської діяльності ТОВ «Агрозахист Донбас» та покращення його фінансового стану можна запропонувати наступні заходи:

- підвищити інтенсивність використання оборотних активів підприємства з метою зниження питомої ваги позикових коштів в їх загальній сумі;
- знизити матеріальну і трудову складові операційних витрат за рахунок правильної організаційної роботи, нормування; організувати постійний контроль;
- вивчити можливість розширення обсягів та ринків збуту продукції (товарів), перепродажу продукції (товарів) за кордон, з метою подальшого збільшення обсягів реалізації, грошових надходжень і отримуваних прибутків та розробити необхідні заходи для її втілення в життя.

Література:

1. Салига К. С. Методичні підходи діагностування фінансового стану підприємства / К. С. Салига // Держава та регіони. Економіка та підприємництво. № 3. – 2011. – С. 204-210.
2. Поддєрьогін А. М., Буряк Л. Д., Нам Г. Г., Павліковський А. М. та ін. Фінанси підприємств: Підручник / А. М. Поддєрьогін (наук.ред.). – 7-ме вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 552 с.
3. Бланк И. А. Управление финансовыми ресурсами. – М.: Омега-Л, 2011. – 768 с.
4. Савицкая Г. В. Экономический анализ : Учебник / Г. В. Савицкая; 14-е изд., перераб. и доп. – М.: ИНФРА-М, 2013. – 649 с.
5. Крейнина, М. Н. Анализ финансового состояния и инвестиционной привлекательности акционерных обществ в промышленности, строительстве и торговле / М. Н. Крейнина. – М.: Дело и Сервис, 2010. – 256 с.
6. Коваленко Л. О., Ремньова Л. М. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник. – 3-е вид., перер. і доп. – К. Знання, 2008. – 483 с.

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

СОЦІАЛЬНО-ЕМОЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ АРТИКУЛЯЦІЙНОГО АПАРАТУ: АНАЛІЗ ПРОГРАМОВИХ ДОКУМЕНТІВ

*Анастасова Н. М.,
аспірантка кафедри логopedії
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова
м. Київ, Україна*

Проблеми соціального розвитку особистості розглядалися з філософських, соціологічних, психологічних, культурологічних, педагогічних позицій. Ученими, які суттєво вплинули на результати дослідження проблеми соціально-емоційного розвитку людини, є Г. Гіддінгс, Е. Дюркгейм, Е. Еріксон, Ч. Кулі, Дж. Мід, Т. Парсонс, З. Фрейд та ін. Соціально-педагогічні засади соціалізації дітей з мовленнєвими порушеннями розглядалися в роботах учених В. Бондаря, Л. Волкової, С. Коноплястої, С. Миронової, В. Синьова, Є. Собонович, Р. Сулейманова, В. Тарасун, Л. Фомічової, О. Хохліної, М. Шеремет та ін.).

За результатами досліджень встановлено, що емоційна сфера забезпечує відображення навколишнього світу. Її місце та роль в психологічній структурі особистості, зв'язок з іншими складовими психіки розглядаються в роботах Л. Виготського, Є. Ільїна, Т. Кириленка, О. Ковальова, Н. Левітова, О. Леонтєва, В. М'ясищева, Д. Ельконіна, В. Мухіної, А. Смирнової, Л. Обухової, А. Запорожця, С. Рубінштейна, М. Лебединського, В. Петровського, І. Якиманської, Т. Репіної, Г. Степанової, М. Лісиної, К. Ушинського та ін.

Разом з тим, проблема корекції розвитку соціально-емоційної сфери у дітей з ТПАА, причин труднощів її формування та шляхи їхнього запобігання не знайшли своєї достатньої теоретико-методичної розробки.

Недостатня розробленість проблеми, епізодичний характер застосування відповідних засобів її вирішення в практичній діяльності дошкільних навчальних закладів (ДНЗ) не дозволяє максимально повно й успішно розв'язувати завдання, спрямовані на інтенсифікацію процесу соціально-емоційного розвитку дошкільників з ТПАА.

У пору глобальної інформатизації та технологічного прогресу суспільства проблема соціально-емоційного розвитку людини з особливими потребами постає особливо гостро. Від її вирішення значною мірою залежить усвідомлення дитиною себе як особистості, своєї самоцінності, вміння адекватно орієнтуватися у доступному суспільному довкіллі, розуміти почуття іншої людини, виражати свої почуття та ставитися до соціального світу відповідно до культурних традицій суспільства [1, с. 40-43].

Дошкільне виховання як перша ланка загальної системи освіти відіграє важливу роль у житті суспільства, здійснюючи роботу з охорони та зміцнення здоров'я дітей, створюючи умови для їхнього всебічного розвитку в ранньому і дошкільному віці [4, с. 60].

Проаналізувавши дошкільні навчальні програми «Малятко» (2001), «Дитина» освітня програма від 2 до 7 років» (2010), «Розквіт» (2013), ми з'ясували, що в дошкільних навчальних закладах соціальному та емоційному розвитку дитини увага приділяється, але як дискретним ланкам, а не як взаємопов'язаним і взаємозалежним компонентам пізнавальної сфери дитини.

Проаналізувавши програму «**Малятко**» ми можемо говорити про те, що соціально-емоційний розвиток просліджується у таких розділах, як: *«Розвиток потребо-мотиваційної та вольової сфери особистості*

старшого дошкільника» де зазначається, що у дітей формуються внутрішні суб'єктивні основи власної практичної поведінки. Етичні еталони дітьми засвоюються через раціональне й емоційне спілкування. У підрозділі *«Сюжетно-рольові гри»* вказується, що необхідно додержуватись зумовлених певною роллю правил поведінки та створених дітьми правил щодо організації й розвитку спільної гри. У підрозділі *«Театралізовані ігри»* зазначено, що дитина старшого дошкільного віку може емоційно та інтонаційно виразно (залежно від змісту твору) характеризувати персонажів, виявляти власне ставлення до героїв та їхніх вчинків.

Виокремлюється наступний розділ як *«Дитина і навколишній світ»*, в якому звертається увага дітей на прояви моральності, формуються етичні уявлення про безкорисливість, доброту як найважливішу моральну якість людини й людських взаємин. У розділі *«Мовленнєве спілкування»* також можна виокремити завдання з соціально-емоційного розвитку, а саме: виявляти ініціативу в спілкуванні з дорослими; в спілкуванні з однолітками бути взаємно ввічливим, тактовним, додержувати інтонаційних засобів виразності та всіх форм ввічливості; Уміти своєчасно змінювати емоційний тон розмови відповідно до ситуації спілкування тощо. А саме, ми можемо говорити про те, що зміст роботи з соціально-емоційного розвитку у даній програмі передбачається майже у кожному розділі програми, але фрагментарно. У окремих розділах виокремлюються окремі завдання стосовно соціального та емоційного розвитку.

У програмі *«Дитина»* виокремлюються наступні розділи, де здебільшого приділяється увага самостійності дитини. В інваріантній частині представлено розділ *«Дитина у довкіллі»*, який розкриває зміст роботи з ознайомлення дітей із суспільним довкіллям та трудового виховання. У розділі виокремлюється напрямок *«Соціальний світ»*, в

якому зазначається, що у своєму пізнанні дитина рухається від розуміння назв і призначення оточуючих предметів та явищ до розуміння причинно-наслідкових зв'язків у предметному та соціальному світі. Результатом взаємодії дитини з предметним та соціальним світом має стати набуття життєвого досвіду, сформоване відповідальне ставлення до життя, що є основою активної громадянської позиції [2, с. 198].

У розділі «*Наш дитсадок*» передбачається, що потрібно дітям прищеплювати навички культури поведінки, доброзичливості у взаєминах з друзями, вихователями, дорослими, гостями, які приходять у дитсадок. Розділ «*Я сам (я сама)*» розкриває, що потрібно забезпечувати умови, за яких у кожної дитини формується позитивний образ власного Я, оптимістична Я-концепція, яка включає фізичний, психологічний і соціальний аспекти. Розділ «*Граючись, зростаємо*» є дуже важливим для соціально-емоційного розвитку оскільки саме у грі дитина відтворює свої враження від пізнання довкілля, осмислює та інтеріоризує отриману інформацію [2, с. 200, 205].

Зазначимо, що є дуже важливим, у програмі виокремлюється такий розділ як «*Діти, які потребують допомоги батьків та вихователів*». В ньому зазначається, що необхідно формувати у дитини позитивний Я-образ та передавати дітям свої емоційні ставлення до моральних цінностей [2, с. 230].

Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «**Розквіт**» розроблена з урахуванням сучасних тенденцій щодо інклюзивної освіти дітей з особливими потребами, а також – новітніх підходів до навчання та розвитку дітей з розладами аутичного спектра.

Проаналізувавши програму ми можемо виокремити такий розділ у якому приділяється увага проблемі соціального та емоційного розвитку, як «*Дитина в соціумі*» та *Рівень 2. Допуск іншої людини у свій простір*: забезпечувати (за допомогою багаторазових, довготривалих повторень

ситуації) звання дитини до людей, які оточують матір. Рівень 4. Здатність конструктивно впливати на навколишнє середовище: формувати здатність в доступній формі адекватно емоційно відповідати на події, ситуації та емоції іншої людини тощо. Рівень 5. Здатність до соціальної поведінки: формувати вміння дитини керувати такими своїми емоціями, як роздратування, гнів, напади люті [3, с. 29, 37, 40].

У розділі «Мовлення дитини» виокремлюється Рівень 1. Розвиток довербальної комунікації, в якому зазначається, що необхідно заохочувати й навчати дитину з аутизмом активно використовувати набуті комунікативно-мовленнєві навички, переносити їх на нові ситуації та адаптувати до потреб соціальної взаємодії. Також виокремлюється розділ «Дитина у світі культури». Театральна діяльність. Тут зазначається, що необхідно гармонізувати емоційний розвиток засобами театралізованого дійства [3, с. 54, 73]. Розділ 5. «Гра дитини» включає в себе наступні завдання: формувати образ «Я» дитини через ігрову взаємодію з іншими дітьми та дорослими; створювати передумови для спонтанної, довільної поведінки в цілому [3, с. 165-166].

Отже, аналіз програмових документів з дошкільної освіти щодо питань соціально-емоційного розвитку дітей старшого дошкільного віку, виявив, що у програмах увага приділяється соціальному та емоційному розвитку, але як окремим ланкам, а не взаємозалежним один від одного. З огляду на це, можемо сказати, що проблемі соціально-емоційного розвитку приділяється не достатньо уваги. Тому ми вважаємо за доцільне приділити увагу розробці методики покращення та формування у дітей з тяжкими порушеннями артикуляційного апарату соціально-емоційного напряму.

Література:

1. Виговська О. Є. Соціалізація дитини з мовленнєвими порушеннями / О. Є. Виговська // Логопед – 2013 – № 5 – с. 40-43.

2. Дитина. Програма виховання і навчання дітей від 2 до 7 років / Наук.кер. Проскура О. В., Кочина Л. П., Кузьменко В. У., Кудикіна Н. В. – К.: Видавництво Університет, 2010, с. 286.
3. Комплексна програма розвитку дітей дошкільного віку з аутизмом «Розквіт» / Наук. кер. та заг. ред. Т. В. Скрипник. – Київ: Видавництво, 2013, с. 234.
4. Малятко: програма виховання дітей дошкільного віку / З. П. Плохій. – К., 2001. – 286 с.

**ВАЖЛИВІСТЬ ПІДБОРУ ЗАДАЧ З МАТЕМАТИКИ ДЛЯ УЧНІВ
ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
БУДІВЕЛЬНОГО ПРОФІЛЮ**

Артюх Л. В.,

аспірантка кафедри комп'ютерної інженерії

Національний педагогічний

університет імені М. П. Драгоманова

м. Київ, Україна

Математика виникла на основі практичної діяльності людей і на початку свого розвитку служила переважно практичним цілям. Відірваність математичних знань шкільного курсу від практики призводить до нерозуміння мети вивчення складних формул, численних правил, визначень, теорем і у результаті зниження інтересу до математичних знань. Виникнення математичних наук, поза сумнівом, було пов'язаної з потребами економіки.

Реформа освіти України, зокрема професійно-технічної, направлена на формування загальних і професійних компетенцій. Для

будівельних професій в першу чергу професійно значимими є знання і навички розрахункового характеру, зокрема, в спеціальній технології активно використовується співвідношення величин, пропорції, пряма і зворотна пропорційні залежності, міра числа, вирішуються рівняння.

На уроках математики учням часто бракує часу, щоб більше дізнатися про роль математичних наук в житті людини і їх зв'язку з різними областями життєдіяльності, про історію виникнення і розвитку цієї науки, учених і їх досягненнях. В результаті багато учителів чують від своїх учнів такі питання: "Навіщо мені математика? Чи часто в повсякденному житті нам доведеться вирішувати математичні завдання"? Учні професійно-технічних закладів частіше всього мають не високі бали з математики і обрали професію будівельника з практичних міркувань – робота руками не передбачатиме великих інтелектуальних навантажень. Але на практиці будівництво і математичні знання – взаємодоповнюючі елементи. Дані тези є логічним продовженням тез, надрукованих у [1]. Для використання на уроках математики у професійно-технічних навчальних закладах будівельного профілю пропонується використання наступних задач:

1. Скільки потрібно фарби для покриття підлоги в кімнаті шириною 5м і довжиною 7м, якщо на 1м^2 йде 300г фарби?
2. При покритті стіни, загальною площею 30м^2 будівельники використали 2 кг 700 г фарби. Обчисліть витрати фарби на одиницю площі пофарбованої поверхні. Чи вклялись будівельники в норматив, який становить 950 г/м^2 ?
3. Бригадир і 6 працівників виконували роботу в будівельній фірмі. Працівники отримували по 5 \$/год., а бригадир – на 1 \$/год. більше, ніж заробляли в середньому кожен із семи. Яку заробітну плату отримали бригадир і кожен з робітників за 6-ти годинний робочий день, якщо $1\$=26,7$ грн.

4. За ремонт малого залу ресторану будівельники нарахували 40,75 тис. грн., холу – 54,25 тис. грн., банкетного залу – 120 тис. З даної суми $\frac{2}{5}$ йде на матеріали, а залишок – на зарплату будівельникам. Один комплект меблів для зали коштує 43 тис. грн. Скільки таких комплектів можна купити, якщо зробити ремонт власними силами?
5. Іван Петрович підібрав у магазині 3 види лінолеуму і 4 види шпалер. Скількома способами він може вибрати 1 вид лінолеуму і 1 вид шпалер?
6. На будівництво привезли будівельні матеріали, 5% маси яких становить вапно, $\frac{1}{12}$ – цемент, решта 6,5т – цегла. Скільки тонн будівельних матеріалів привезли на будівництво?
7. Скільки бетонних плит, призначених для будівництва майстерень, можна навантажити на причеп трактора МТЗ – 82, якщо максимально допустиме навантаження складає 4,5т, розміри плит 90см на 55см на 35см, а густина бетону 2,2т/м куб.
8. Потрібно приготувати 10м^3 цементного розчину. Скільки потрібно кг цементу, якщо на 1м^3 розчину йде 4 мішки цементу по 50кг?
9. Будівельна бригада профтехучилища в кількості 5 чоловік за 4 години викопала вручну 30 ям, в які встановлюються опорні стовпи навісу для зберігання мінеральних добрив. Кожна яма (з певною похибкою) має форму правильної зрізаної чотирикутної піраміди глибиною 1,2м зі сторонами основ 0,5м і 0,4м. на скільки відсотків виконано завдання, якщо норма часу на 1м куб. ґрунту складає 3 години.
10. Будівельна бригада споруджує з цегли перегородку на складі для зберігання мінеральних добрив. Довжина перегородки 18м, висота 4м, товщина 25см. Розчин збільшує об'єм перегородки на 15%. Скільки цегли потрібно для роботи, якщо розміри цеглини 25см на 12см на 6,5см (при умові, що цегла не б'ється)?
11. Для підсіпки під'їзних шляхів до будівельного майданчика завезено гравій, складений в купу (з певною похибкою) правильної чотирикутної

піраміди, сторони основ якої 12м, 4м, а висота 3м. Скільки кубічних метрів гравію привезено на будівельний майданчик?

12. Одне вікно має розміри 1,3 x 1,1м. Обчисліть скільки скла піде для скління 250 таких вікон? На обріз скла йде 8% його загальної площі.

13. Розрахувати розхід масляного колектора, що йде на окраску панелі приміщення, розміри якого 4000 x 5000 x 3000, якщо на окраску 1м² потрібно 0,2кг (вікна і двері займають 12% площі поверхні) [2].

Навчально-методичний комплекс професійного навчання передбачає оптимальну систему навчально-дидактичної документації, науково-методичної та навчальної літератури, технічних і дидактичних засобів навчання, засобів контролю та критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів, необхідних для формування професійних умінь і навичок, відповідно до вимог кваліфікаційних характеристик [3]. Метою нашої роботи є зібрання дидактичних матеріалів з математики саме для закладів професійно-технічної освіти будівельного профілю.

Література:

1. Наука та освіта в умовах трансформації суспільства: IV Міжнародна науково – практична інтернет-конференція: тези доповідей, Дніпро, 28 лютого 2018 р. – Ч. 2. – Дніпро: НБК, 2018 – 100 с.
2. Математика в житті людини. Яремчук С. [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://yaremchuksvitlanasvitmatematuku.blogspot.com/2015/10/blog-post.html> (дата звернення 28.03.2018).
3. Беляева А. П. Дидактические принципы профессиональной подготовки в профтехучилищах: метод. пособие / Антонина Павловна Беляева. – М. : Высшая школа, 1991. – 208 с.

ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА (ІЗ ДОСВІДУ ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ)

Булаєвська Т. М.,

студентка факультету дошкільної,

початкової освіти та мистецтв

Вінницький державний педагогічний

університет імені М. Коцюбинського

м. Вінниця, Україна

вчитель початкових класів

Сеферівська загальноосвітня школа-сад I-II ступенів

с. Сеферівка, Україна

У результативній складовій кожної освітньої галузі Державного стандарту визначено державні вимоги до навчальних досягнень учнів, які відповідають структурі предметних компетентностей. Водночас із предметною підготовкою, за роки початкової освіти діти мають оволодіти ключовими компетентностями (вміння вчитися, загальнокультурна, здоров'язбережувальна, соціальна компетентності з ІКТ), які передбачають їх особистісно соціальний розвиток і формуються на міжпредметній основі [1]. Серед них важливе місце займає громадянська компетентність, що має виразний міждисциплінарний характер і спрямовується на соціалізацію особистості, набуття громадянських якостей, навичок співжиття і співпраці в суспільстві, дотримання соціальних норм і правил.

У сучасній школі ідеї громадянського виховання органічно вписуються у зміст і методику навчальної і позаурочної роботи, в організацію життєдіяльності школярів. Цей напрям виховання в

початковій школі має на меті формування у дітей знань і уявлень про українське суспільство, рідний край, розкриття на доступному рівні особливостей взаємодії людей у родині, в колективі, суспільстві, виховання в них позитивного особистісного ставлення до цінностей і символів української держави; виховання гуманної, соціально активної, відповідальної особистості [2].

У своїй роботі вчителі початкової школи (Сеферівська загальноосвітня школа-сад I-II ступенів, Барського р-ну, Вінницької обл.) активно використовують у формуванні громадянської компетентності засоби народного мистецтва, яке активно сприяє як патріотичному вихованню, так й водночас розвиває індивідуальні задатки та здібності учнів. Вони знайомляться із кращими здобутками народного мистецтва через предмети художньо-естетичного та соціально-гуманітарного циклів, а також через позакласну роботу.

На уроках «Образотворчого мистецтва» ми робимо акцент на тих видах народного декоративно-ужиткового мистецтва, які безпосередньо підкреслюють самобутність саме українського етнічного мистецтва на тлі як загальноєвропейського, так і світового. Зокрема, багато приділяється уваги регіональним різновидам кераміки та особливостям подільського гончарного ремесла (формам, колористиці, мотивам, призначенню), вишивці та витинанці (орнаментиці, техніці, символіці), настінному розпису (теми), писанці та сирній іграшці як унікальним явищам української народної культури. Приділяється увага формуванню у дітей розуміння актуальності народного ужиткового мистецтва на сучасному етапі у різних сферах життєдіяльності – побуті, мистецтві, промисловості тощо, що сприяє уявленню про безперервність національної культури.

В контексті уроків «Музичного мистецтва» та позакласній роботі школярі знайомляться із фольклорними зразками, зокрема, пісенного й танцювального жанрів як проявами національної, етнічної та регіональної

ідентичностей. З метою виховання в учнів толерантного ставлення до представників різних національностей та формування уявлення про Україну як про мультикультурний соціокультурний простір відбувається ознайомлення із народним мистецтвом етнічних меншин держави, Поділля та Вінниччини. Саме цьому вектору роботи планується в подальшому приділяти більше уваги.

Знайомство із малими жанрами фольклору (прислів'ями, приказками, загадками, скоромовками), сюжетно-рольовими іграми та казкою як не лише дієвими дидактичними засобами, а й важливими виразниками народних світоглядних вподобань та ціннісних орієнтирів проходить також систематично через призму предметів соціально-гуманітарного циклів (читання, мову, природознавство та ін.).

Формування громадянської компетентності розкривається через широкий спектр складових народного мистецтва та його особливостей у контексті виховної позакласної роботи. Зокрема, йдеться про тематичні майстер-класи із тих чи інших ремесел та промислів; інсценізації чи свята родинного спрямування («Батьківська світлиця», «Бабусяна скриня» тощо) проведення виховних годин, приурочених до ключових календарно-обрядових свят (Дня Козацтва, Андрія, Різдва, Масниці, Зустрічі Весни, Великодня тощо), ряд з яких посідають чільне місце серед найважливіших державних дат.

У процесі роботи ми намагаємось систематично й активно залучати батьків через такі різноманітні форми роботи, як батьківські збори, День відкритих дверей, лекторії для батьків, індивідуальні зустрічі та консультації тощо, що дозволяє забезпечувати включення таких необхідних принципів на шляху формування громадянської компетентності як тяглість та спадкоємність поколінь.

Виховання активної громадянської позиції через площину народного мистецтва забезпечує ту необхідну інтерактивну атмосферу, у якій дитина почувається завжди вільно, органічно, творчо.

Література:

1. Проект державного стандарту початкової загальної освіти / Режим доступу: <http://newstandard.nus.org.ua/>. – Дата доступу: 25.03.2018.
2. Кравченко Л. В. Формування громадянської компетентності молодших школярів / Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/formuvannja_gromadjanskoji_kompetentnosti_molods_hikh_shkoljariv/19-1-0-8226. Дата доступу: 30.03.2018.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Гончарук В. В.,
провідний інженер
Національний дендропарк «Софіївка» НАН України
м. Умань, Україна

Гончарук В. А.,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри української літератури,
українознавства та методики їх навчання
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

На сучасному етапі Україна зазнає значних соціально-економічних, духовних і культурних перетворень, що потребує від вищої школи формування нового покоління фахівців, які відповідатимуть запитам суспільства в галузі професійної підготовки кадрів, її сучасним стандартам, з урахуванням потреб та особливостей студентської молоді. Ще у 1972р. учасниками Стокгольмської конференції задекларовано фундаментальне право людини на умови життя, що забезпечують її гідність та добробут [2, с. 244]. Як зауважує В. Борейко, у наш час недостатньо захоплюватись красою природи й не наносити їй шкоди, актуальним завданням на сучасному етапі взаємодії природи й людини є захист природи [1, с. 54].

Зазначаємо, що із дисциплін суспільно-гуманітарного циклу найбільші можливості для формування екологічних знань має «Екологічна культура»; із професійно зорієнтованих – лише у вивченні курсу «Педагогіка» розкривається педагогічний аспект системи знань про взаємодію людини і природного середовища. Дисципліна «Психологія (загальна та вікова)» за своїм екологічним навантаженням близька до дисциплін гуманітарного циклу, тому навчальний матеріал має антропоцентричну й екоцентричну спрямованість.

Проблема формування екологічної культури – одна з найбільш актуальних проблем на сучасному етапі розвитку нашого суспільства, від вирішення якої залежить оздоровлення нації в цілому. Процес формування екологічної культури студентів є складним, суперечливим і багатоетапним. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень проблеми, власного теоретичного пошуку виявлено такі структурні елементи екологічної культури: екологічні знання, екологічне мислення, екологічну свідомість, екологічний світогляд, екологічну етику.

Важливий внесок у розробку питань формування екологічної освіти і виховання в останні роки зробили Н. Депенчук, І. Дроздова, Р.

Карпінська, В. Казначеев, А. Яншин, М. Багер, В. Борейко. Актуалізована сучасними змінами соціального й економічного розвитку проблема компетентності набула в психології статусу пояснювального принципу при розв'язанні вельми широкого кола теоретичних і прикладних питань, спрямованих, головним чином, на самовдосконалення особистості як суб'єкта професійної діяльності. На сучасному етапі складних і динамічних відносин суспільства з навколишнім середовищем бережливе ставлення до природи повинно складати невід'ємну частину загального світогляду кожного громадянина України.

Сформована екологічна культура не дається з народження, удосконалення цієї важливої якості сучасної людини продовжується все життя. Саме тому формування екологічної культури людини, гармонізація її відносин із природою є пріоритетними напрямками реформування виховання, що відображено у Національній доктрині розвитку освіти, Концепції неперервної екологічної освіти та виховання в Україні, концепції виховання дітей і молоді у національній системі освіти. Від цього залежить забезпечення конституційних прав громадян нашої держави на безпечне для життя і здоров'я довкілля. У 1980-их роках теорія і практика екологічної освіти збагатилась концепцією про її неперервність, де під неперервністю освіти розуміється соціально-педагогічна категорія, що виражає ідею поступового розвитку освітніх потреб людини як природничо-історичного і конкретного соціально-педагогічного процесу.

Мета дослідження – розкрити сутність екологічної культури як одного з чинників формування еколого-психологічної компетентності майбутніх учителів.

Екологічна культура – це тип життєдіяльності людини, що успадковується, та її взаємовідносин із навколишнім середовищем, які сприяють здоровому способу життя, стійкому соціально-економічному

розвитку, екологічній безпеці країни і кожної людини. Вона є засобом самоорганізації сутнісних сил людини в умовах конкретного природного середовища. Основоположним принципом екологічної культури можна вважати принцип відповідності соціального і природного в рамках єдиної системи.

Встановлення цієї відповідності у всіх сферах суспільного життя сприяє, з одного боку, його екологізації, а з іншого – гармонізації самої суспільної системи. Екологічна культура виражає міру освоєння суб'єктом природоперетворюючої діяльності, відповідності соціального і природного як складових єдиної системи. Вона сприяє також гармонізації взаємовідносин суспільства та природи і формуванню нового типу особистості – людини епохи ноосфери.

Екологічна культура виявляється в системі духовних цінностей, у всіх видах і результатах людської діяльності, пов'язаної з пізнанням і перетворенням природи, виражає характер і якісний рівень взаємовідносин між суспільством і природою. Формування екологічної культури у людини сприяє розвитку її гуманістичних установок, що дозволяє говорити про яскраво виражену гуманістичну орієнтацію екологічної науки та екологізацію навчального процесу в цілому. Екологічна культура – це утвердження у свідомості і діяльності людини принципів природокористування, володіння навичками і вміннями вирішувати соціально-економічні завдання без шкоди для навколишнього середовища і здоров'я людей [3, с. 20].

Поняття «екологічна культура» досліджувалось філософами, соціологами, педагогами, психологами. Так, С. Липін розкриває проблему взаємовідносин людини і природи. Він показує цю проблему як потребу людини, яка прагне осмислити своє місце і роль у Всесвіті. Людина, що усвідомила руйнівний вплив на природу, намагається виробити справжні гуманістичні основи своїх взаємовідносин із природою [1]. На думку С.

Липіна у процесі формування екологічної культури можна виділити три основних етапи: а) неусвідомлено-наслідувальна поведінка (на цьому етапі діяльність прирівнюється до наслідування або до діяльності за принципом «Так потрібно», закладаються найважливіші навички і стереотипи поведінки); б) усвідомлена поведінка, що визначається знаннями, які були отримані у процесі навчання (на цьому етапі відбувається корекція поведінки, формуються стереотипи поведінки у стандартних ситуаціях); в) стереотипна поведінка (цей етап характеризується тим, що людина діє у відповідності зі стереотипами своєї поведінки і сформованими звичками поведінки) [4].

Екологічна культура спрямована на подолання власної обмеженості людини як природної істоти (біологічного виду) щодо пристосування в умовах постійної конкуренції з боку тих чи інших форм живої речовини. Вона є сукупністю адаптивних ознак виду принципово нового типу. Про значення таких ознак можна мати уявлення від протилежного: людина, позбавлена звичних засобів впливу на довкілля (житла, одягу, знарядь праці, зброї, медичних препаратів та ін.), має сумнівні шанси вижити й утвердитися у природних екосистемах. І навпаки, маючи їх, вона, по суті, виводить себе за межі конкуренції, оскільки володіє адаптивними набутками, несумісними з виробленими іншими видами у процесі біологічної еволюції. Тому екологічна культура не є чимось несуттєвим чи вторинним для існування людини: вона становить саму його функціональну основу, уможливаючи доцільне й ефективне природокористування. Екологічна культура суспільства є якісною характеристикою соціоприродних взаємодій. Екологічна культура особистості – це результат виховних впливів соціального середовища, в тому числі і педагогічного впливу сім'ї, школи, закладів вищої освіти. Екологічна культура – це загальнолюдська світова культура і тому мірою екологічних відносин повинне виступати саме життя у всіх

його проявах. Необхідне формування і загальної та особистісної екологічної свідомості, а також перемога відчуження кожної людини від природи.

Аналізуючи термін «екологічна культура», ми зробили такий висновок: екологічна культура – це невід’ємний компонент духовного світу людини, який є екологічно зорієнтованою свідомістю і поведінкою, в основі яких лежать гуманістичні ціннісні орієнтації та установки по відношенню до природи. Дослідження поняття «екологічна культура» дозволяють нам зобразити складові компоненти екологічної культури у такому вигляді: екологічна культура – екологічне світосприйняття – екологічна свідомість – екологічні переконання – екологічна самосвідомість – екологічне світорозуміння – екологічна діяльність – ідеал взаємовідносин людини із природою.

Отже, саме вчитель у міру сформованості екологічного світобачення, екологічної спрямованості, екологічної свідомості та мислення вибирає способи входження в екологічну культуру, її використання та розвитку. Встановлено, що відповідальність за наслідки екологічної діяльності має бути, перш за все особистою, оскільки невеликий внесок кожного у відтворення довкілля складається у мільярди жителів планети Земля.

Література:

1. Борейко В. Е. Спутник юного защитника природы / В. Е. Борейко, В. Н. Грищенко. – К.: Киевский эколого-культурный центр, 1999. – 304 с.
2. Запольський А. К. Основи екології: підруч. / А. К. Запольський, А. І. Салюк; [за ред. К. М. Ситника]. – К.: Вища школа, 2001. – 358 с.
3. Захлебный А. Н. Состав понятий межпредметных связей в школьном природоохранительном просвещении / А. Н. Захлебный //

Межпредметные связи в школьном природоохранительном просвещении
– М.: Педагогика, 1986. – С. 20-28.

4. Липин С. А. Человек глазами природы: монография / С. А. Липин. –
М.: Советский писатель, 1985. – 232 с.

**РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ ОБРАЗОТВОРЧОГО
МИСТЕЦТВА: ІЗ ДОСВІДУ РОБОТИ (НА ПРИКЛАДІ ЦЕНТРУ
РОЗВИТКУ ДИТИНИ «БДЖІЛКА», М. ВІННИЦЯ)**

*Загородня О. В.,
студентка факультету дошкільної,
початкової освіти та мистецтв
Вінницький державний педагогічний
університет імені М. Коцюбинського
вчитель творчої майстерні
Центр розвитку дитини «Бджілка»
м. Вінниця, Україна*

Сучасне суспільство, у якості одного з пріоритетних завдань освіти в Україні, і, зокрема, системи шкільного виховання, висуває розвиток творчої особистості дитини. Базовим компонентом шкільної освіти в Україні, її метою визначається розвиток особистісної культури дитини через відкриття їй світу в його цілісності та різноманітності. При цьому дитина має займати активну, самостійну, творчу життєву позицію [1]. Дослідження психологів і педагогів довели, що для реалізації природних здібностей та можливостей дітей необхідно створити оптимальні умови для розвитку дитячого творчого потенціалу, переходу

до продуктивних дослідницьких творчих занять. Творчість дітей засобами образотворчого мистецтва є процесом природним і високоефективним.

Окрім школи, на сьогодні успішними платформами для розвитку творчих задатків дітей є позашкільні заклади. Одним із таких є Центр розвитку дитини «Бджілка» (м. Вінниця) – заклад, який допомагає розвивати інтелектуальні та творчі здібності дітей [2]. Розвиток креативного потенціалу у дітей молодшого шкільного віку розпочинається ще на етапі дошкільного виховання й здійснюється за допомогою різних творчих програм, однією із яких є образотворче мистецтво. Воно включає такі види як живопис (малювання аквареллю, гуашшю), графіку (малювання олівцем), скульптуру (створення об'ємних та плоских форм з пластиліну, полімерної глини), декоративно-прикладне мистецтво (засвоєння різних технік аплікації й орігамі, виготовлення іграшок, листівок та ляльок-мотанок, ознайомлення із методиками петриківського розпису, валяння з вовни, оволодіння стилями та прийомами ліплення та бісероплетіння, розмальовування гіпсових фігур та багато іншого).

На заняттях діти навчаються працювати з різними матеріалами, вивчають історію та прикладний бік образотворчого мистецтва, займаються улюбленим хобі та вивчають нові напрями його розвитку. Такий комплексний підхід уможливує розвивати дрібну моторику, творче мислення, фантазію та увагу, вчить конструктивно спілкуватися із однолітками, швидко адаптуватися до колективу й до активного соціального життя.

Індивідуальні та колективні творчі проєкти приурочені як до важливих дат чи подій родинно-обрядового, календарно-обрядового чи державного значення, так й формування знань, умінь і навичок, необхідних у різних сферах повсякденного життя школярів – соціальній, економічній, політичній, духовній. Наприклад, «Витинанки.

Виготовлення витинанки «Ангелики»», «Вишивка. Виготовлення закладки у книгу в техніці хрестик», «Ліплення. Створення пласкої композиції «Мандарини»», «Виготовлення виробу з ниток «Птах-оберіг»», «Виготовлення вітальних листівок до 8 Березня», «Виготовлення пташок із ниток до свята «Закликання весни»», «Розписування писанок до Великодня. Виготовлення «Великоднього кошика»» тощо.

Так, в процесі майстер-класу «Грошове дерево» учні безпосередньо знайомляться не лише із технікою «Пейп-арт» (серветкова пластика), а й з економічними поняттями, зокрема, грошовими одиницями. Чи, приміром, майстер-класи із миловаріння, створення «чохла із фетру для телефону» або виготовлення годівничок із використаних упаковок від соку чи підставок для олівців технікою орігамі.

Школярі розширюють свої знання про те, що все, що нас оточує є результатом праці, вчать робити своїми руками подарунки для інших чи формують власний смак щодо естетичного покращення власного побуту – речей, одягу, інтер'єру тощо.

Двічі на рік у центрі розвитку «Бджілка» організовуються і проходять виставки дитячих робіт із образотворчого мистецтва, кращі з яких беруть участь у міських конкурсах малюнку й досить часто займають призові місця. Успішність вихованців центру свідчить як про правильно підібраний методичний інструментарій на шляху до індивідуального естетичного розвитку, так й підготовки до життя в цілому.

Література:

1. Проект державного стандарту початкової загальної освіти / Режим доступу: <http://newstandard.nus.org.ua/>. – Дата доступу: 25.03.2018.

2. Центр розвитку дитини «Бджілка» / Режим доступу: <http://www.bdjilka.vn.ua/>. – Дата доступу: 11.03.2018.

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СЕРЕДНІЙ ЛАНЦІ

Моравська М. Р.,

*студентка факультету романо-германських мов
Національний університет «Острозька академія»*

м. Острог, Україна

Формування фонетичної компетенції на середньому етапі зазвичай нехтується як вчителями, так і учнями. Традиційно використовувані фонетичні зарядки є недостатньо ефективним інструментом роботи над фонетичним матеріалом. Самі ж учні не вважають за потрібне правильно вимовляти звуки та інтонувати речення, акцентуючи увагу на вивчанні лексики та граматики, що на їх думку важливіше. Саме тому дуже важливо на цьому етапі заохотити учнів середньої школи до виконання фонетичних та артикуляційних вправ.

Вагомий внесок у дослідження методики формування фонетичної компетенції здійснили такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Вишневський О. І., Ніколаєва С. Ю., Посвистак Ю. С., Бориско Н. Ф., Willis D., Tennant A., Kelly G., Graham C., Cunningham S., Bowler B.

Формування фонетичної компетенції в середній школі характеризується комплексним підходом до вивчення фонетики. Тобто, все менше часу приділяється вивченню звуків як таких чи тренуванню правильної вимови. Натомість все більше уваги звернуто на формування граматичних та лексичних навичок. Немає потреби ще раз ознайомлювати

учнів зі звуками, які вони уже знають з початкової школи. Само тому більше часу виділяється на вивчення інтонаційного забарвлення та вимови окремих слів чи речень.

Навчання вимови є одним з найскладніших елементів навчання англійської мови в цілому, адже передбачає перебудову артикуляційного апарату та його пристосування до вимови звуків іноземної мови. Такий процес може бути дуже складним, особливо, якщо попередньо в початковій школі не була закладена артикуляційна база англійської мови.

Навчальна програма з англійської мови для середньої школи визначає зміст та сутність формування фонетичної компетенції в учнів. На кінець 11 класу рівня стандарту Міністерство освіти та науки ставить наступні вимоги до вимови: «Вимова в цілому досить чітка для розуміння, незважаючи на присутність помітного акценту. Під час спілкування може виникати необхідність перепитувати та повторювати, але ці нюанси не заважають загальному розумінню» [3, с. 84]. Отже, робота щодо фонетичної компетенції впродовж усього навчання повинна бути спрямованою на формування чіткої, зрозумілої та членороздільної вимови, а не на усунення акценту як такого.

Основними вимогами до вимови учнів є фонематичність та швидкість. Фонематичність передбачає ступінь правильності фонетичного оформлення мовлення, достатню для того, щоб воно було зрозумілим для співрозмовника; швидкість – ступінь автоматизованості вимовних навичок, яка дозволяє учням говорити в нормальному (середньо-нормальному) темпі мовлення (для англійської мови – 130-150 слів на хвилину) [2, с. 30].

В середній школі дуже важко досягти безпомилковості та автентичності вимови учнів. Тому вимоги до вимови учнів визначають, виходячи з принципу апроксимації, тобто наближення до правильної вимови. З цією метою обмежується обсяг фонетичного матеріалу, що

вивчається, а також допускається деяке зниження якості вимови окремих звуків та інтонаційних моделей [3, с. 146].

При навчанні іншомовної вимови слід враховувати, що учні вже володіють звуковими засобами рідної мови та, в багатьох випадках, і другої. З одного боку, це допомагає в оволодінні вимовою нової (іноземної) мови, з іншого – викликає певні труднощі, спричинені інтерференцією рідної мови. Зокрема, невідповідністю написання та вимови: 26 літер англійського алфавіту передають 44 звуки, ті ж самі звуки та звукосполучення можна читати по-різному, залежно від їх місцезнаходження у слові, ті ж самі слова можуть мати однакову вимову, але різне значення. Тому виникає необхідність запису та вивчення транскрипції, а також планомірної та послідовної роботи над тренуванням та відтворенням звуків, слів, інтонаційних груп, речень.

Існує декілька підходів до навчання вимови: аналітичний, імітативний та аналітико-імітативний. Розглянемо їх ближче:

1. При використанні аналітичного (або артикуляторного) підходу слухові та вимовні навички формуються окремо внаслідок дедуктивного експліцитного навчання. Робота з використанням цього підходу передбачає ознайомлення учнів з вимовою, артикуляцією та характеристиками кожного звука ізольовано. Прихильники принципу комунікативного навчання не підтримують використання цього підходу, адже, на їх думку, сформовані навички є нестійкими тому, що відділені від власне спілкування та комунікативних ситуацій.

2. В основі імітативного (або акустичного) підходу лежить неусвідомлене засвоєння особливостей артикуляції, сприйняття мовлення та його імітація. Використання власне імітативного методу не може забезпечити осмислене формування навичок вимови через існування поняття помилкової імітації, при якому зразки рідної мови накладаються на іноземну та спотворюють її. Однак, формування фонетичних навичок

відбувається не ізольовано, а з використанням мовленнєвих зразків, що є беззаперечною перевагою вищезгаданого підходу.

3. Аналітико-імітативний (або комбінований) підхід передбачає об'єднання переваг обох підходів і раціонально комбінує імітацію з аналізом, з доступними учням описом артикуляції й інтонування та поясненнями особливостей вимови і фонетичної підсистеми мовлення. Питома вага імітації (імпліцитного засвоєння) та аналізу (експліцитного засвоєння) варіюється і залежить від ступеня навчання: пояснювати й аналізувати необхідно в такій мірі, в якій це може бути корисним учням для розуміння особливостей фонетичного явища і полегшення його засвоєння [3, с. 59].

Формування фонетичної компетенції реалізовується шляхом використання комплексу вправ, що мають свої особливості на кожному з вищезгаданих етапів. Найбільш поширеною класифікацією вправ, спрямованих на вивчення іншомовних звуків є вправи на рецепцію та вправи на репродукцію/продукцію. Вони перебувають у тісному взаємозв'язку та націлені на формування як слухових (фонематичний слух), так і вимовних (або артикуляційних) навичок.

Вправи на рецепцію звуків передбачають безпосереднє сприймання учнями звуків англійської мови та спрямовані на розвиток фонематичного слуху. Фонематичний слух забезпечує здатність розрізняти звуки мовлення як фонемі і допомагає сприймати та розуміти зміст і значення слів.

Іншу групу вправ складають вправи на репродукцію звуків. Ефективність цієї групи вправ значно зростає, якщо перед репродукцією зразка учні мають змогу ще раз його почути, незалежно від того, чи вивчається новий матеріал, чи повторюється вже засвоєний. Головним чином, це рецептивно-репродуктивні (некомунікативні та умовно-комунікативні) вправи. В некомунікативних імітативних вправах доцільно

звертати увагу учнів на певні характеристики звука (довготи, наголос, аспірацію тощо), що робить імітацію свідомою. В рецептивно-репродуктивних вправах об'єктом засвоєння може бути окремий звук або можуть порівнюватися два чи три звуки.

Важливим етапом є ознайомлення учнів з новими інтонаційними моделями. Завдання вчителя на цьому етапі – продемонструвати нову інтонаційну модель та її комунікативне значення в різних ситуаціях мовлення. Так, щоб продемонструвати Інтонаційну модель наказу та прохання, вчитель віддає різні розпорядження учням, використовуючи спочатку спадний тон, а потім – висхідний. Паралельно він пояснює комунікативне значення (у першому випадку – наказ, у другому – прохання). Після першої демонстрації обох моделей потрібно записати їх на дошці, вдаючись до мінімального графічного відтворення ІнМ [4; 5].

Далі необхідно послухати невеличкі діалоги у звукозапису, де трапляються нові ІнМ, що сприятиме становленню такої ознаки як гнучкість. Потім слід перейти безпосередньо до автоматизації дій учнів новими ІнМ, щоб сформувані такі ознаки навички, як автоматизованість та сталість.

Під час роботи над формуванням фонетичної компетенції учні припускаються низки помилок. До типових помилок відносяться:

1. Слабка вимова, що характеризується відсутністю або дуже слабкою м'язовою напруженістю, спричинена впливом рідної мови. Напружена, енергійна вимова є характерною рисою англійської мови, що спричиняє труднощі в українських школярів. З метою перебудови артикуляційної бази учнів під час навчання англійській вимові необхідно розвинути м'язову напруженість мовного апарату. Оптимальним рішенням є регулярне проведення артикуляційної гімнастики – серії вправ для мовного апарату.

2. Заміна альвеолярних проривних дентальними. Проблемою є те, що учні не знають, де знаходяться альвеоли. Пояснити їх розташування можна кількома способами: описовим та демонстративним, з використанням дзеркала.

3. Вимова глухих проривних [p], [t], [k] без аспірації. Для українців поняття аспірації є чужим та незрозумілим, однак, цю проблему можна просто виправити. Наприклад, провести таку вправу: Піднести долоню до губ на відстані 5-6 см і вимовити, наприклад, слова: [pen], [ten], [keik], поперемінно артикуючи [p], [t], [k] то з придихом, то без нього. Якщо артикуляція правильна, то на долоні ви повинні відчувати слабкий струмінь повітря при видиху. З метою порівняння неаспірованої та аспірованої вимови можна прочитати українські слова (наприклад, торт, туди, кіт, поріг, просто, краса) спочатку як зазвичай українською, а потім з аспірацією.

4. Оглушення дзвінких проривних вибухових [b, d, g] на кінці слова під впливом рідної мови. Щоб уникнути оглушення потрібно збільшити стадію контакту, затримати розмикання. Слід вимовити звуки спочатку на кінці слова, перед голосними і дзвінкими приголосними, тренувати їх і лише потім – перед глухими.

5. Плутання у вживанні фонем [v] і [w]. Ці фонемі схожі як графічно, так акустично, що може спричинити помилкову вимову цих звуків. Щоб позбутися цієї проблеми, варто пояснити особливості артикуляції англійських фонем [v], [w] та виконати низку тренувальних вправ на диференціацію та репродукцію [1; 2; 5].

Отож, формування фонетичної компетенції в середній школі є невід'ємною частиною навчального процесу та не обмежується вивченням звуків. Завданням вчителя є формування в учнів чіткої, зрозумілої та виразної вимови, опрацювання базових інтонаційних моделей, правил наголошування та транскрибування, попередження, виявлення та

виправлення помилок, а також контроль та корекція знань, умінь та навичок учнів середньої ланки. Лише за умови виконання усіх вище перелічених пунктів можна говорити про успішне формування фонетичної компетенції в учнів середньої школи.

Література:

1. Бориско Н. Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетенції / Н. Ф. Бориско. // Іноземні мови. – 2011. – №3. – С. 4-14.
2. Мельник О. А. Удосконалення англомовної фонетичної компетенції // О. А. Мельник // Шкільний світ. English. – 2007. – №9. – С. 28-31.
3. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і переробл. / Колектив авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.
4. Bowen T. Pronunciation – what are the limits? [Електронний ресурс] / Tim Bowen. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.onestopenglish.com/methodology/teaching-articles/grammar-vocabulary-and-skills/pronunciation-what-are-the-limits/146515.article>.
5. Willis D. Towards a new methodology [Електронний ресурс] / Dave Willis. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.onestopenglish.com/methodology/teaching-articles/grammar-vocabulary-and-skills/towards-a-new-methodology/155666.article>.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ: ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ

Подудало Т. П.,

*студентка факультету дошкільної,
початкової освіти та мистецтв
Вінницький державний педагогічний
університет імені М. Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

З кожним роком збільшується число прихильників ідеї інтеграції дітей з особливими освітніми потребами, які визнають позитивний вплив «змішаного» середовища на формування особистості. Сприяння розповсюдженню інклюзивної освіти у будь-якій країні є свого роду тестом на демократичну зрілість держави. Революційним на наш погляд є проєкт Закону України «Національний план дій щодо реалізації конвенції ООН про права інвалідів на період до 2020 року». Ця програма має на меті об'єднати в єдину систему зусилля держави та суспільства щодо захисту прав людей з інвалідністю [1, с. 7].

Актуальність проблеми інклюзивної освіти пов'язана, насамперед, з тим, що число дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно росте. Дітей, які потребують корекції фізичного та розумового розвитку, в Україні понад 1 млн., що становить 12% від загальної кількості дітей у країні. Окрім зростання кількості дітей з обмеженими можливостями, спостерігається тенденція якісної зміни структури дефекту, комплексного характеру порушення у кожній окремій дитині. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей, забезпечує однакове ставлення до всіх

людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами. До категорії дітей з особливими потребами належать і діти з порушеннями мовлення [1, с. 12].

Психологічні особливості дітей з порушеннями мовлення знаходяться у прямій залежності від клінічного діагнозу, якості та ступеня порушення, його причин. Зокрема, діти, порушення мовлення яких обумовлені органічними ураженнями центральної нервової системи, є виснажливими, швидко втомлюються передусім у розумових видах діяльності. Вони можуть бути дратівливими, збудженими, розгальмованими, неспокійними, непосидючими; їхній настрій швидко змінюється внаслідок емоційної нестійкості. У окремих дітей спостерігається загальмованість, зниження розумової працездатності, зниження уваги. Досить часто мовленнєві порушення цієї категорії дітей викликають нестійкість уваги й пам'яті, недостатність регулюючої функції мовлення, порушення пізнавальної діяльності та розумової працездатності. Діти з порушеннями мовлення функціонального характеру характеризуються як підвищеною збудливістю, негативізмами, розладами поведінки, так і навпаки – надмірною сором'язливістю, невпевненістю, ранимістю. У роботі з дітьми, що потребують корекції порушень мовлення, варто брати до уваги, що будь-яке мовленнєве відхилення від норми може призвести до шкільної неуспішності, порушень у поведінці, проблем у спілкуванні як з однолітками, так і дорослими. Такі діти після ретельного обстеження спеціалістами мають одержувати відповідну психолого-педагогічну і (або) медичну допомогу, потребують індивідуального підходу у процесі навчання і виховання [2, с. 72].

Успішність навчання дитини з порушеннями мовлення залежить не лише від виправлення в неї вад, а й від правильного ставлення вчителя, урахування у навчальному процесі наявних проблем дитини. Зупинимось

на деяких особливостях роботи вчителя з такою дитиною. Передусім дитина-логопат потребує сприятливого режиму навчання, що виражається у доброзичливому ставленні вчителя, розумінні та урахуванні ним у навчальному процесі особливостей особистості дитини (особливо при таких складних діагнозах, як дизартрія (порушення вимовної сторони мовлення, яке виникає внаслідок органічного ураження центральної нервової системи), ринолалія (порушення тембру голосу і звуковимови, обумовлене анатомо-фізіологічними дефектами мовленнєвого апарату), заїкання), психологічній підтримці з боку вчителя – підбадьорювання, заохочення успіхів. Важливим завданням є стимулювання пізнавальної й мовленнєвої активності дітей, адже у багатьох з них, через порушення мовлення, комунікативна діяльність є зниженою, вони невпевнені в собі, є пізнавально пасивними. Варто спочатку залучати дітей до таких видів діяльності (як на уроках, так і у позакласній роботі), де можна сформувати ситуацію успіху, віру в себе, організувати позитивне спілкування з однокласниками. Варто пам'ятати, що в учнів-логопатів можуть бути проблеми і у розумінні мовлення, тому варто давати детальний інструктаж перед виконанням завдань і переконатись, що дитина його зрозуміла. Мовлення педагога має бути зразковим, чітким, емоційно виразним, складатись із коротких зрозумілих речень. Велику увагу варто приділяти формуванню прийомів розумової роботи, необхідних для оволодіння граматиною; з метою розвитку зв'язного мовлення – вчити дитину міркувати, робити розгорнуті висновки. Вчитель, як і логопед, має допомагати дитині планувати своє висловлювання, контролювати його, стежити за використанням у самостійному мовленні навичок, набутих на логопедичних заняттях. У багатьох дітей-логопатів виявляються недорозвинені такі важливі для шкільного навчання функції, як: просторове сприймання і аналіз, просторові уявлення; зорове сприймання, аналіз і синтез; координація системи «око-рука»; складна координація

рухів пальців і кисті рук; фонематичне сприймання, фонематичний аналіз і синтез. Ці функції мають стати об'єктом корекційної роботи педагога, яка може здійснюватись як на навчальному, так і позанавчальному матеріалі. При суттєвому порушенні цих функцій дитина може потребувати й спеціального впливу психолога, з яким вчителю також необхідно узгодити зміст і прийоми роботи [2, с. 78].

Не в усіх дітей процес оволодіння мовленням відбувається однаково. В разі його затримки у дитини спостерігаються різні відхилення, що порушують нормальний хід її розвитку. Порушення мовлення – це відхилення від норми, прийнятої в мовному середовищі. Ці порушення різноманітні, мають різні прояви і залежать від причини та структури дефекту. Якщо наявним є недорозвиток всіх основних компонентів – фонетики, процесів фонемотворення, лексики, граматики – це свідчить про загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ). Загальним наслідком при порушенні всіх компонентів мовлення є недостатня сформованість до продуктивного оволодіння програмою з рідної мови та математики, труднощі у формуванні навчальних умінь: планування діяльності, визначення шляхів та засобів навчальної мети, контроль за діяльністю, вміння працювати у відповідному темпі. Кількість дітей з загальним недорозвиненням мовлення зростає, структура порушення ускладнюється. Особливості мовленнєвого розвитку таких дітей потребують тривалої корекційної роботи. Нагальною потребою часу стало створення альтернативних видів навчання таких дітей, залучення їх до класів з інклюзивною освітою. Інклюзивна освіта реалізує доступ до одержання освіти у загальноосвітньому закладі за місцем проживання та створення необхідних умов для успішного навчання дітей з порушенням мовлення, що відповідає міжнародним стандартам реалізації прав всіх дітей на якісну освіту. Розпочинаючи корекційну логопедичну роботу в інклюзивному класі, ми чітко визначили, що інклюзія – це, насамперед,

адекватно вибраний метод навчання, який враховує можливості кожної дитини.

Література:

1. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва). Практично-методичний посібник / Упорядник Сидоренко Н. А. – Київ, 2015. – с. 64
2. Основи корекційної педагогіки: навчально-методичний посібник / С. П. Миронова, О. В. Гаврилов, М. П. Матвеева; [За заг. ред. С. П. Миронової]. – Кам'янець-Подільський, 2010. – с. 300

ПЕДАГОГІЧНИЙ ВИМІР ФЕНОМЕНА «ФАСИЛІТАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСВІТЯНИНА»

Фокиа О. М.,

здобувач кафедри педагогіки

*Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

м. Одеса, Україна

Кардинальні зміни сучасної педагогічної парадигми продукують перегляд особистісної та професійної позиції освітянина всіх ланок освітньої системи – вчителя, викладача вищої школи, майстра професійного навчання. Трансформації торкнулись рольової позиції фахівця освітньої галузі – у науковому обігу укорінились поняття «фасилітатор», «едвайзер», «ментор/наставник».

У сучасних науково-педагогічних дослідженнях вченими переважно використовуються поняття: «педагогічна фасилітація»

(О. Галіцан, З. Курлянд), «фасилітаційний вплив» (О. Кондрашихіна), «фасилітаційна взаємодія» (К. Шевченко, О. Суміна). Всі названі дефініції віддзеркалюють функціональні можливості освітянина здійснювати педагогічну допомогу, педагогічну підтримку та педагогічний супровід особистісного зростання учнів, їх життєвої та творчої самореалізації.

Фасилітаційна педагогічна взаємодія, на думку К. Шевченко, може вважатись ефективною, якщо вона виступає засобом розвитку її учасників – не лише учнів, а й їх учителя. Розгортаючи це твердження, дослідниця визначає найбільш значущі характеристики педагогічної фасилітаційної взаємодії: співпраця (взаємодія педагога з учнями ґрунтується на розумінні та підтримці); власна позиція (за кожним учасником взаємодії визнається право на власну думку); індивідуальність та рівність (кожен суб'єкт визнається неповторною особистістю, рівною серед інших у прояві своєї індивідуальності); саморозкриття (учитель педагогічно грамотно і відкрито виявляє свої власні почуття та емоції, знімаючи психологічні бар'єри відчуженості); партисипативність (співучасть кожного суб'єкта педагогічної дії у спільному вирішенні педагогічних завдань); організація педагогічного простору (розробка спеціального простору взаємодії, в площині якого здійснюється зоровий, вербальний та невербальний контакти, встановлюється зворотний емоційний зв'язок) [2, с. 259].

Нам імпонує думка В. Нестеренко, яка визначила, що всі засоби фасилітаційної підтримки вчителем учнів умовно можна поділити на дві групи. Перша група забезпечує загальну педагогічну підтримку всіх суб'єктів педагогічного процесу, створює необхідний для навчання емоційний фон доброзичливості, взаєморозуміння і співпраці. Друга група засобів спрямована на індивідуально-особистісну підтримку конкретного індивіда і передбачає діагностику рівня його розвитку, навченості, вихованості, виявлення особистісних проблем. Особлива роль в

індивідуальній підтримці, на думку дослідниці, належить створенню ситуацій успіху, що сприяє генеруванню психологічно сприятливої атмосфери для самореалізації особистості, підвищенню її статусу як суб'єкта навчання [1, с. 12].

Спираючись на це, механізмами фасилітації у професійно-педагогічній діяльності вчителя вважаємо педагогічну підтримку особистісного зростання учнів та педагогічний супровід їх навчальних досягнень.

Під фасилітаційною компетентністю К. Шевченко розуміється інтегративне особистісне утворення педагога, що відображає рівень його здатності і готовності до стимулювання розвитку особистісного потенціалу учнів як суб'єктів когнітивної діяльності за рахунок особливого стилю їх взаємодії [2, с. 259].

Фасилітаційну компетентність учителя тлумачимо як інтегративний особистісно-професійний конструкт, що задає індивідуальну траєкторію ціннісного самовизначення педагога у межах гуманістичної педагогічної взаємодії; уналежнює знання щодо специфіки суб'єкт-суб'єктного, недирективного, розвивального спілкування з учнями; віддзеркалює майстерне володіння вчителем механізмами педагогічної фасилітації – педагогічної підтримки особистісного зростання учнів та педагогічного супроводу їх навчальних досягнень.

В контексті визначення чинників та організаційно-педагогічних умов, що сприяють формуванню фасилітаційної компетентності вчителя значущим є те, що сутність педагогічної фасилітації у професійній освіті полягає в допомозі у подоланні традиційно закріпленої за студентами виконавської частини спільної діяльності і переході від формування фахівця як функціонера до підготовки активного, здатного до самостійного аналізу і прийняття нестандартних рішень спеціаліста. Потреби і мотиви активної поведінки студентів полягають не у

виконавській, а в орієнтаційній частині взаємодії. У зв'язку із цим, завданням викладача є включення студентів у спільне орієнтування у навчальному предметі і навчальному процесі, розподіл з ними низки управлінських функцій з метою створення умов для пробудження глибокого інтересу до предмета і виникнення реальних змістових мотивів навчання [1, с. 13].

На нашу думку, педагогічними умовами та чинниками, що забезпечують формування фасилітаційної компетентності вчителя можуть бути: концентрація уваги на суб'єктно-орієнтованому сегменті комплексу фахових дисциплін у педагогічному закладі вищої освіти; інтенсифікація процесу особистісного саморозвитку майбутніх учителів шляхом активізації їх суб'єктної позиції; набуття досвіду розробки репертуарних моделей поведінки у ситуаціях педагогічної взаємодії.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у розробці структури фасилітаційної компетентності вчителя та визначення своєрідності її формування в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

Література:

1. Нестеренко В. В. Теоретико-методологічні засади підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в системі заочного навчання [Текст] : автореферат... д-р пед. наук, спец.: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти; 13.00.08 – дошкільна педагогіка / Нестеренко В. В. – Одеса : Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2013. – 42 с.
2. Шевченко К. О. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя: збірник наукових праць Психологічні науки Випуск 2.13 (109). – К. – 2014. – С. 258-262